

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

LİSE GENÇLERİNE YÖNELİK (15-18 YAŞ) MANEVİ DESTEK VE
REHBERLİK

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan
Feride DAĞ

DENİZLİ 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

LİSE GENÇLERİNE YÖNELİK (15-18 YAŞ) MANEVİ DESTEK VE
REHBERLİK

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Feride DAĞ

Proje Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAFALI

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

FERİDE DAĞ tarafından hazırlanan “**LİSE GENÇLERİNE YÖNELİK (15-18 YAŞ) MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup 04.01.2024 tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAFALI

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Feride DAĞ

ÖNSÖZ

Bu bölüme öncelikle; farklı bir kulvardan ve yaşam tarzından gelmeme rağmen, gençliğimin en verimli çağında, içimde bir uhde olan ilahiyatı, sonra da Manevi Destek ve Rehberlik alanında yüksek lisans yapmayı bana nasip eden Rabbi Rahim'ime şükürümü ifade ederek başlamak istiyorum.

Yüksek Lisans sürecimin en başından sonuna kadar ilk olarak böyle bir bölüm açarak mesleki gelişimimize katkı sunan, ufukumuzu açan ve gencecik kalplere dokunma fırsatı veren, ayrıca tüm soru ve sorunlarımızda her türlü yardımı esirgemeyen Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü ailesinin tüm yetkililerine ve çalışanlarına,

Özellikle; bölüm başkanımız olarak, her türlü şikâyet ve isteğimizi sabırla ve hoşgörü ile dinleyen, tevazu ile konuları açıklığa kavuşturan aynı zamanda ders anlatımıyla doğru bildiğim pek çok yanı sıra değinerek hayatıma farklı bir pencere sunan, dersini pür dikkat ve keyifle takip ettiğim çok kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. İsmail Şimşek'e ve dersini aldığım her birinden pek çok şey öğrendiğim, birbirinden değerli tüm hocalarıma,

Bu çalışmanın hazırlanmasında büyük katkıları olan, erken bir dönemde, yapacağımız bu projeye dair toplantı yaparak bizlere yol gösteren, seçenekler sunan, bilmediğimiz tüm noktaları açıklığa kavuşturarak bu süre zarfında yardımına ihtiyaç duyduğum her anda tüm samimiyeti ile cevap veren, bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, özellikle insani yanı ile asla unutamayacağım aynı zamanda verdiği ilk ödevle zihnimde şimşekler çakmasına sebep olan ve gençlere faydalı olmaya dair ümidimi artıran çok kıymetli danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Hasan KAFALI Hocama,

Beni dünyaya getiren, bugünlere gelmemde büyük emeği olan anne ve babama, evlilik hayatımız boyunca öğrenciliğimi ve ilmi gelişimimi destekleyen, maddi ve manevi her türlü yardımı esirgemeyen ve pek çok hakkından feragat eden sevgili eşim Hüseyin Dağ'a, beni anlayışla karşılayan evlatlarım Enes Burak ve Erdem Yiğit'e, bütün kalbimle sonsuz teşekkür ederim.

Ayrıca emeği olan, yükümü alan, fikir veren, destek olan herkese şükranlarımı sunuyorum...

Feride DAĞ

Denizli-2024

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü

Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Lise Gençlerine Yönelik (15-18 Yaş) Manevi Destek ve Rehberlik	
Projeyi Hazırlayan: Feride DAĞ	Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAFALI
Kabul Tarihi: 04.01.2024	Sayfa Sayısı: viii + 44
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Bu çalışmada lise gençlerine yönelik (15-18 yaş) manevi destek ve rehberlik konu alanındaki çalışmalar ve sonuçları araştırılmış, onların gelişim dönemleri, sorunları ve özellikle inanç noktasındaki sıkıntıları incelenmiş ve gençlere yönelik yapılabilecek manevi destek ve rehberlik konusunda yol gösterici çıkarımlarda bulunulmaya çalışılmıştır. Gençlik döneminin kişilik ve karakter yapısının şekillenmesinde önemli bir dönem olduğu ve bu dönemde mutlaka gençlere rehberlik yapılması, sorunlarının çözülmesinde desteklenmesi ve manevi krizlerini en hafif şekilde atlatabilmeleri için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Araştırmada manevi destek ve rehberlik çalışmalarının dünyada oldukça yaygın olmakla birlikte ülkemizde yeni bir uygulama olduğu ve son dönemlerde yaygınlaşmaya başladığı görülmekle birlikte bu konuda yeterli insan kaynağının hala oluşmadığı tespit edilmiştir. Gençlerde hoşnutsuzluk, saldırganlık, yalnızlık, tedirginlik, endişe, korku, öfke ve hatta kendini yok etme gibi pek çok olumsuz eğilimlerin olduğu çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu sorunlarla baş etmede Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkemizde manevi danışman ve rehberlerin etkin ve verimli çalışma yapmaları ve bu konularda desteklenmeleri gerekmektedir. Gençlerin, sağlam bir kişilik yapısıyla geleceklerini inşa edebilmeleri için onlarla her yönden ilgilenilmesi ve onlara sahip çıkılması gerekmektedir. Bu da fedakarlık gerektiren, sadece işimiz gereği değil günün her saati dertlendiğimizde ancak verim alabileceğimiz ve üstümüze düşenlerin ötesinde koşturduğumuzda yol alabileceğimiz çok meşakkatli bir süreç olabilir. Ülkelerin geleceğinin teminat ve mimarı olan gençlerin bu dönemlerinde sorunlarının çözümünde desteklenmesi, sağlam bir zeminde geleceğe güvenle, emin adımlarla yürüebilmesi de hem gençlerin, hem toplumun hem de ülkemiz açısından son derece önemlidir.</p> <p>Bundan dolayı tüm ibadet yerlerinin, özellikle de lise ve üniversite kampüslerinde bulunanların, geleneksel kurum içi dini hizmetlerinin yanı sıra "Manevi Sosyal</p>	

Hizmet" sunma kapasitesine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde bu alanda hala boşluğun olduğu, bu alanda yeterli çalışmaların olmadığı ve var olan çalışmaların sınırlı kaldığı, bu alanda yetişmiş nitelikli manevi danışman ve rehberlerin de birçoğunun yeterli sayı ve nitelikte olmadığı araştırmalarda ortaya çıkarılmıştır. Bu alanda nitelikli ve yeterlik olarak alanında temayüz etmiş kişilerin yeterli sayıda olacak ve gençler başta olmak üzere ihtiyaç duyan herkese destek ve rehberlik yapacak iş gücünün yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda geleceğin mimarı ve teminatı olan gençlerin sorunlarının çözümü ve gelişimlerini desteklemek amacıyla manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının sunulması ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Lise, gençler, manevi danışmanlık, rehberlik, din

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

Title of the Project: Moral Support and Guidance for High School Youth (Ages 15-18)	
Author: Feride DAĞ	Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Hasan KAFALI
Date: 04.01.2024	Nu. of pages: viii + 44
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Spiritual counseling and Guidance Program
<p>In this study, studies and results in the field of spiritual support and guidance for high school youth (15-18 years old) were investigated, their developmental periods, problems and especially their difficulties in terms of faith were examined, and guiding inferences were tried to be made about spiritual support and guidance that can be provided to young people. It is important to note that youth is an important period in shaping personality and character structure, and during this period, young people must be guided, supported in solving their problems, and necessary work must be done to help them overcome their spiritual crises in the least possible way. In the research, it has been determined that although spiritual support and guidance studies are quite common in the world, they are a new practice in our country and have started to become widespread recently, but there are still not enough human resources in this regard. Studies have shown that young people have many negative tendencies such as discontent, aggression, loneliness, anxiety, anxiety, fear, anger and even self-destruction. In order to cope with these problems, in our country where the Muslim population is dense, spiritual advisors and guides need to work effectively and efficiently and be supported in these matters. In order for young people to build their future with a strong personality structure, they need to be cared for and protected in every way. This can be a very arduous process that requires sacrifice, and we can only get productive when we are worried not only because of our job, but also at all hours of the day, and we can only move forward when we run beyond our responsibilities. It is extremely important for both young people, society and our country to support young people, who are the guarantors and architects of the future of their countries, in solving their problems in these periods, so that they can walk towards the future with confidence and confident steps on a solid ground.</p> <p>Therefore, it is of great importance that all places of worship, especially those located</p>	

on high school and college campuses, have the capacity to provide "Spiritual Social Service" in addition to their traditional in-house religious services. Research has revealed that there is still a gap in this field in our country, there are not enough studies in this field and the existing studies are limited, and many of the qualified spiritual counselors and guides trained in this field are not sufficient in number and quality. It is necessary to train a workforce that will have a sufficient number of qualified and proficient people in this field and who will provide support and guidance to everyone in need, especially young people. In this sense, it is recommended to provide and disseminate spiritual counseling and guidance studies in order to solve the problems of young people, who are the architects and guarantors of the future, and to support their development.

Keywords: High school, young people, spiritual counseling, guidance, religion

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Problem Durumu	2
1.1. Problem Cümlesi.....	3
1.2. Alt Problemler.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi	3
1.5. Varsayımlar.....	4
1.6. Sınırlılıklar	4
1.7. Tanımlar.....	4
1.8. Yöntem.....	4
1.9. Araştırmanın Modeli.....	4
1.10. Evren ve Örneklem	5
1.11. Veri Toplama Aracı	5
1.12. Verilerin Toplanması	5
1.13. Verilerin Analizi	5

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Manevî Danışmanlık ve Rehberliğin Tanımı	6
2.2. Manevî Danışman Yeterlik ve Özellikleri.....	8
2.3. Manevî Danışmanlık ve Rehberliğin Önemi	10
2.4. İnsanın Manevi Rehberliğe İhtiyacı	11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular.....	14
3.1.1. Lise Gençlerinin (15-18 Yaş) Gelişim Özellikleri.....	14
3.1.2. Lise Gençlerine Yönelik Manevi Destek ve Rehberlik Çalışmaları	21
3.1.3. Manevi Destek ve Rehberlik Hizmetleri.....	25
3.1.4. Manevi Destek Hizmetleri	27
3.1.5. Manevi Destek Hizmetlerinin Süreci	27
3.1.6. Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı.....	29
3.1.7. Manevi Destek Hizmetlerinin Uygulamaları	29
3.1.8. Ergenlik Döneminde Manevi Danışma ve Rehberlik	31
SONUÇ.....	36
KAYNAKÇA	41
ÖZGEÇMİŞ.....	44

GİRİŞ

Çocukluk döneminde önemsenmeyen birçok duygu, ergenlik döneminde önemli bir anlam kazanmaktadır. Kuşkusuz bağımsızlık ve özgürlüğün kazanılması, yetersizlik, suçluluk ve günahkârlık duygularının yaşanması, yabancılaşma, yalnızlık ve çaresizlik gibi duygular ergenlik döneminde çocukluk dönemine göre daha yoğun hissedilir. Ergenlik döneminde ergen, karşılaştığı fizyolojik dönüşümlere uyum sağlamaya çalışırken aynı zamanda çevresinin bu değişikliklere verdiği tepkilerle de yüzleşmektedir. Ergenin içinde bulunduğu bu özel durum, potansiyel olarak abartılı bir duygusal tepkiye neden olabilir. Özellikle, başkalarının yanında küçük düşme, sık sık eleştiriye maruz kalma, haksızlıklara katlanma ve arkadaşlıklarının azalmasına tanık olma gibi durumlar ergende kaygı ve öfkeye neden olabilmektedir. Bu dönem gençlik dönemi olarak adlandırılmaktadır. Gençlik dönemi ergenlikle başlayan ve orta yaşa kadar süren dönem için kullanılmaktadır. Bu dönem büyük ölçüde lise dönemi ile başladığı söylenebilir. Bu dönem insan hayatında pek çok sorgulama ve cevap arama döneminin olduğu dönem olarak bilinmektedir. Bu dönemde gençlere rehberlik etme, hayatın anlamı ve mana aramada yol gösterme, danışmanlık yapma gibi önderlik ve kılavuzluk etmenin her zamankinden daha önemli olduğu dönem olarak görülebilir. Bu araştırmada lise gençlerine yönelik (15-18 yaş) manevi destek ve rehberlik konusu ele alınmıştır.

Çalışmanın bu kısmında problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, amaç, önem, varsayımlar, kısıtlamalar ve açıklamalar ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Problem Durumu

Günümüzde insan tanımı, bu kavramsal çerçeveye manevi boyutun da dahil edilmesiyle bir dönüşüm geçirmiştir. Bir arayış olarak maneviyat, varoluşsal önemin yanı sıra toplum içindeki insan ilişkilerinin karmaşık dinamiklerinin ve bireyin evrenin engin genişliği içindeki yerinin keşfedilmesini gerektirir. Yaşamın amacının idrak edilmesi ve hayatın anlamlandırılması maneviyat duygusunun yerleşmesi bakımından da önemlidir. Maneviyat, bireylerin olumsuz koşullarla yüzleşmek için güçlendirildiği ve böylece çaresizlik duygusunun hafifletildiği bir mekanizma olarak hizmet eder. Bu durum gençler açısından daha da önemlidir. Gençlerin hayatı anlama, anlamlandırma ve sorgulamalarının en fazla olduğu bu dönemde manevi destek ve rehberlik hizmeti sunulması çok önemlidir. Çünkü bu dönemde bireylerin manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanması büyük önem taşımakta ve bu konuda uygun desteğin sağlanmasını gerektirmektedir¹.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (MDRH) ile ilgili araştırmaların sayısı son zamanlarda hem Türkiye'de hem de dünyada artış göstermiştir. Batı literatüründe pozitif psikolojinin ortaya çıkışı, psikolojik bakış açılarında bir değişime yol açmış ve böylece Seligman ve Csikszentmihalyi tarafından yürütülen bilimsel çalışmalara hız kazandırmıştır. Kenneth Pargament tarafından dini başa çıkma teorisinin formüle edilmesi, manevi danışmanlık alanında önemli bir ilerleme teşkil etmiştir² (Peçenek, 2019: 104). MDRH alanı, insan varlığının fiziksel ve psikososyal boyutlarına ek olarak manevi bir yönünün de varlığının kabul edilmesi nedeniyle küresel bir önem kazanmıştır. Türkiye'de yakın zamanda manevi danışmanların mesleğine ilişkin standartlar belirlenmiş ve uzmanlık alanları resmi olarak tanımlanmıştır³. Ülkemizdeki MDRH, personeline manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda sürekli eğitim verme girişiminde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yönetilmektedir⁴. Ancak bu konuda yapılan çalışmalar yetersiz olduğu gibi araştırmalar da oldukça az ve sınırlıdır. Bu araştırma bu konuya katkı sağlama bakımından önemli ve gerekli bir çalışmadır.

¹Rabiye Eğlence-Nuray Şimşek, "Hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi". *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 5(1). (2014), 51.

²Muhilse Arzu Peçenek, Manevi danışmanlık ve rehberlik I-II. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*. 3(1). (2019). 104.

³Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019: 21.

⁴Sevde Düzgüner- AliAyten,,*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. (Ankara: DİB Yayınları. 2021), 15.

1.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın problem cümlesi “Lise gençlerine yönelik (15-18 yas) manevi destek ve rehberlik çalışmaları nasıl olmalıdır?” şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Alt Problemler

Bu çalışmanın alt problemleri şu şekilde sıralanmıştır.

1. Lise gençlerinin (15-18 yaş) gelişim özellikleri nasıldır?
2. Lise gençlerine yönelik manevi destek ve rehberlik çalışmaları nasıldır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 15-18 yaşlarındaki lise gençlerine yönelik manevi destek ve rehberlik çalışmaları ile ilgili alan yazındaki çalışmaların taranarak sonuçlarının ortaya konulmasıdır. 2023 yılı Aralık ayına kadar bu konudaki çalışmaların taranarak ortaya konulması ve araştırmacılar başta olmak üzere bu alanda ilgili herkesin yararlanabileceği bir çalışmanın ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Yine bu alanda çalışmaların sınırlı olmasından dolayı alan yazına katkı sağlanması ve lise öğrencileri ile ilgili manevi destek ve rehberlik çalışmaları konusunda bir katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

İçinde yaşadığımız zaman sekülerleşmenin arttığı, bilgiye ulaşmanın kolaylaşırken bilgi kirliliğinin yoğunlaştığı ve anlam arayışının yaygınlaştığı ve insanların soru ve sorunlarına cevap bulmada zorlandıkları bir dönem haline gelmiştir. Bu dönemin en dezavantajlı grubu olarak gençler görülebilir. Çünkü hem gelişimleri, hem hayata dair sorguları hem de hayatı anlamlandırma çabalarının yanlış mecralarda hüsrarla son bulması ya da tatmin edici cevaplara ulaşamamaları lise çağı öğrencileriyle ilgilenilmesini zaruri kılmaktadır. Bununla birlikte yaşadığımız dönemin sorunlu görüş, ideoloji, yaklaşım ve trendlerinin Müslüman kimlik ve anlayışına uygun olmaması da bu yaş grubu öğrencilerine yönelik manevi destek ve rehberliğin yapılmasını gerektirmektedir. Ancak bu konuda sadece diyanete yüklenen bu misyonun toplumun her ferdi ve ülkenin her kurumu ile paylaşılması hem vicdani hem de dini bir vecibedir.

Bu çalışmada elde edilen çalışmanın çıktılarının Din kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin de bu alanda bilgi sahibi olmalarına imkan sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. Varsayımlar

Bu çalışmanın varsayımları şunlardır.

- Çalışmada şimdiye kadar yayınlanmış ulusal tez merkezi başta olmak üzere bilimsel çalışmalara ulaşılmaya çalışılmıştır.
- Veri toplanan araçlardan elde edilen sonuçlar araştırma için yeterlidir.

1.6. Sınırlılıklar

- 2023 Aralık ayına kadar konuyla ilgili bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır. Araştırma bu çalışmalardan elde edilen sonuçlarla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Bireylerin dini inançlarının yaşamları üzerindeki etkisini anlamalarına yardımcı olma süreci⁵ olarak tanımlanabilir.

Manevi Danışman ve Rehber: "Manevi danışmanlık ve rehberlik" alanında eğitim almış bireyler tarafından psikolojik yardım sağlamaya yetkili kişidir⁶.

1.8. Yöntem

Bu bölümde; araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve çözümlenmesine kullanılan istatistiksel işlemler yer almaktadır.

1.9. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nitel ve Alan yazın taraması modelinde yapılmıştır. Alan yazın taramaları ilgili konuyla ilgili yapılmış olan çalışmaların tamamının araştırıldığı ve incelendiği çalışmalardır. Araştırmanın yapısı buna uygun olduğundan dolayı araştırmada bu model kullanılmıştır.

⁵ Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019: 21.

⁶Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019: 21).

1.10. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2023 yılı aralık ayına kadar ulusal tez merkezi ve diğer yayınlanan bilimsel çalışmalar oluşturmaktadır. Araştırmada kolay ulaşılabılır yöntemle ulaşılabilen araştırmalar incelenmiştir.

1.11. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı internet kaynaklı web siteleri, bilgisayar ve diğer sair bilişim araçlarıdır. Bu kapsamda ulusal tez merkezi başta olmak üzere web tabanlı sitelerden veriler toplanmıştır.

1.12. Verilerin Toplanması

Araştırma için veriler internet sayfalarında anahtar kelimeler yazılarak bilgisayar ortamına indirilmiştir. Veri kaynakları sınıflanarak araştırmanın problemlerine göre ayrılmıştır.

1.13. Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde verilerin içerikleri araştırmanın problemine yanıt olacak biçimde analiz edilerek raporlamaya hazır hale getirilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, alan yazın taramasında ulaşılmış bilgilere ve bu konuda yapılmış ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Manevî Danışmanlık ve Rehberliğin Tanımı

Ülkemizde resmi olarak tanınan manevî danışmanlık ve rehberlik saygın bir meslek ve bilimsel bir araştırma alanıdır. İlahiyat ilimleri, psikoloji, psikiyatri alanlarında akademik çalışma tarihine sahip olup bu yönüyle de disiplinler arası kimliği bulunmaktadır. Manevî danışmanlık ve rehberliğin tanımı resmî olarak Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardında karşımıza çıkmaktadır. Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış, Mesleki Yeterlik Kurumu (MYK) Sağlık ve Sosyal Hizmetler Sektör Komitesi tarafından doğrulanmıştır. 07/08/2019 tarih ve 2019/104 sayılı karar ile MYK yönetim kurulunda onaylanmıştır. 25/10/2019-30929 (Mükerrer) tarih sayılı Resmî Gazetede 19UMS0728-6 referans koduyla yayımlanmıştır.

Mesleki Yeterlilik Kurumu'nda belirtilen tanım, "Manevi Danışmanlık ve Rehberliği" bireylerin dini inançlarının yaşamları üzerindeki etkisini anlamalarına yardımcı olma süreci olarak tanımlamaktadır. Bu, danışanların dinleri veya maneviyatları ile ilgili sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmak için kapsamlı bir yaklaşımla birlikte çağdaş danışmanlık tekniklerinin ve dini ve manevi yöntemlerin kullanılmasını içerir. Bu terim, danışanların belirli sorunlarıyla ilgili hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmayı amaçlayan danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasını ifade eder⁷.

Literatürde manevi danışmanlık ve rehberliğe ilişkin çeşitli yorumlar bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı aşağıda örneklendirilmiştir: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, "manevi danışmanlık ve rehberlik" alanında eğitim almış bireyler tarafından psikolojik yardım sağlamaya adanmış bir alanı ifade eder. Bu yardımın amacı, bireyin kendi varlığı hakkında iç görü kazanmasını, hem maddi hem de manevi ikilemlerini çözmesini, rasyonel kararlar almasını, yeteneklerini en uygun ölçüde geliştirmesini,

⁷Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019: 21).

çevresine dengeli ve sağlıklı bir şekilde uyum sağlamasını ve nihayetinde hem dünyevi hem de öbür dünyada kişisel tatmin ve mutluluğa ulaşmasını sağlamaktır⁸.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, dini ve manevi kaynakları kullanan özel bir rehberlik biçimidir. Hem pratik uygulamada hem de teorik anlayışta, manevi danışmanlık hem günlük hem de dini bağlamda yardım gerektiren konuları ele alır. Bu özel yaklaşım, DİB tarafından ilgili kurumlarla işbirliği anlaşmaları yoluyla görevlendirilen personelin, danışanlara manevi ve dini dünyalarında gezinirken destek sağladığı ve zorluklarıyla etkili bir şekilde yüzleşmeleri için gerekli teşviki sunduğu çeşitli teknikleri kapsar. Manevi danışmanlık, dini ve ruhani yönleri harmanlayan kapsamlı bir bileşen yelpazesini kapsar. Ülkemizde, manevi ve dini alanlar arasında belirgin bir ayrıma zorlamaktan kaçınan bir şekilde uygulanmaktadır. Bunun yerine, danışanların gönüllü katılımına dayanan bir çerçeve izler. Yaklaşım, özel ihtiyaçlara ve istişarenin kapsamına göre uyarlanarak uygun yöntemler belirlenir ve yardım sağlanır⁹. Manevi danışmanlık ve rehberlik, bir danışanın yaşamında önem taşıyan konulara ilişkin farkındalığının artırılmasını, kişisel anlam kaynaklarının keşfedilmesini ve inancın varoluşları üzerindeki etkisinin kavranmasını gerektirir. Manevi danışmanlık ve rehberliğin özü, özellikle çeşitli yaşam evrelerinde zorlu anlar geçiren ve anlam arayışında olan bireylere dini ve manevi imalarla yardım sağlamakta yatmaktadır¹⁰. Manevi rehberlik, bireylerin bir amaç arayışına girerken düşünce ve duygularının altında yatan anlamı aydınlatmalarına yardımcı olma eylemini ifade eder.

Manevî danışmanlık ve rehberlik; yaşama uyum ve davranış değişimini kolaylaştırmak maksadıyla dinî literatürü kullanarak bireyin kendisi ile olan ve kişiler arası ilişkilerinde görev bozukluğuna neden olan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir. Başka bir tanıma göre manevî rehberlik, bireysel olarak ya da küçük gruplarla bir din görevlisi tarafından insanların yaşamlarındaki problemlerini çözmeye onlara yardımcı olma ve birey olarak potansiyellerini kullanmayı geliştirme uygulamasıdır¹¹.

⁸Aytekın Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2011), 51.

⁹Merve Reyhan Baygeldi, *Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler*. (İstanbul: SETA. 2018), 9

¹⁰Düzgüner- Ayten, „*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*, 41.

¹¹ Mualla Selçuk, 2000’li yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler. *DİB II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. 2, ss. (2003), 463.

Amerikan Pastoral Danışmanlar Derneği'nin yaptığı tanımına göre manevî danışmanlık ve rehberlik: kişisel veya grupla deneysel ve davranışsal olarak dinî bakış açısı çerçevesinde danışanın hayatını incelemek, keşfetmediği taraflarını meydana çıkartmak ve danışana rehberlik etmektir. Manevî danışmanlık ve rehberlik günümüzdeki içeriğiyle belirli bir din ve inanç gözetmeksizin manevî desteğe ihtiyaç duyan kişilere, inandığı dinin değerleriyle, uzman kişiler tarafından sağlanan yardımları kapsayacak şekilde anlaşılmaktadır¹².

Kapsamlı bir tanımla manevî rehberlik; dindar ya da seküler, son neticeye önem veren, insan hayatında aşkın bir boyutun varlığını kabul eden bireyler tarafından, sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı, literal veya sembolik iletişim çeşitlerinden faydalanarak, nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan insanlara yönelik (ruh sağlığıyla ilgili konularda veya kaygıyla baş etmeye çalışan insanlara yönelik) iyileştirme veya rahatlama; (engelli veya fakirlik konularında) destekleme; (iş bulma, okul tercihi yapma gibi konularda) rehberlik etme veya kolaylaştırma; (bireyin daha iyi büyüüp gelişmeleri gibi konularda) bakım hizmeti sunma; (evlilikte geçimsizlik, akrayanlar arası küslük gibi konularda) uzlaştırma; (sosyal, ekonomik ve politik baskı durumlarında olduğu gibi) sosyal girişimlerde bulunma; (alınacak yeni kararların veya değişimlerin oluşturabileceği olumsuz durumların oluşumu ihtimalinde) önleme şeklinde yardım etme etkinlik ve davranışlarıdır. Bu etkinliklerin son amacı bireylerin insanlıklarını tam olarak yaşayabilmeleridir ki bu da ekolojik ve sosyo-politik bakımdan uyumlu toplulukların oluşmasını gerektirir¹³.

2.2. Manevî Danışman Yeterlik ve Özellikleri

Manevi danışman, kurumun ve alıcının ihtiyaçlarını karşılamak için manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunan bir bireydir. Manevi danışman, kendisinden yardım isteyen bireylerle kişisel veya grup görüşmeleri yapar. Bu seanslar sırasında danışman, danışanın hayatının önemli yönlerini tanımasına, kişisel önem kaynaklarını ortaya çıkarmasına ve inanç sisteminin varoluşu üzerindeki etkisini anlamasına yardımcı olur. Manevi danışmanlık, danışan merkezli bir terapi biçimi olduğundan,

¹²Ömer FarukSöylev, Dini Danışma ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslami Yaklaşım. *Diyanet İlmî Dergi*. 53(2), ss. (2017), 79.

¹³Üzeyir İnanç Ok, "Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi". N. Altaş ve M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde. (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 40.

görüşme süreci boyunca danışanın düşüncelerini kapsamlı bir şekilde ifade etmesi zorunludur¹⁴.

Mesleki Yeterlilik Kurumu, manevi danışman için bir tanım yapmış ve bu kişinin çağdaş danışmanlık tekniklerini kullanan ve dini ve manevi yöntemleri birleştiren Seviye 6 yeterliliklerine sahip bir kişi olduğunu belirtmiştir. Bu kişi, din veya maneviyatla ilgili yaşamın çeşitli aşamalarında bireylere yardımcı olurken bütünsel bir yaklaşım benimser. İş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin yanı sıra çevre koruma önlemleri parametreleri dahilinde ve belirlenmiş görevlerine uygun olarak çalışırlar. Ayrıca, hem bireysel hem de grup manevi danışmanlık ve rehberlik sağlama konusunda yeteneklidirler ve danışanların sorunla ilgili hedeflerine ulaşmalarına destek olmak için mesleki gelişim faaliyetlerinde bulunurlar¹⁵.

Altaş (2017), manevi danışmanlığı, psikolojik danışmanlık alanı içinde yer alan ve terapötik müdahalelerin hahamlar, rahipler ve imamlar gibi dini otoriteler tarafından uygulandığı bir disiplin olarak tanımlamaktadır. Geleneksel kapsamıyla bağlantılı olarak bu disiplin, psikospiritüel çıkmazları etkili bir şekilde ele almak için geleneksel din eğitimini çağdaş psikolojik teoriler ve metodolojilerle birleştirmektedir. Dini danışmanlığı, psikolojik danışmanlıktan ve psikoterapinin diğer dallarından ayıran özellik, danışmanın kimliğinin öneminde yatmaktadır. Dini danışmanlar, dini kurumlardan onay almış bireylerdir. Dini danışmanlık, varoluş ve adanmışlık arasındaki bağlantıyı tespit etmek için psikolojik ve teolojik varlıkların bir birleşimini kullanır.

Üzeyir İnan Ok 2017 yılında yaptıkları çalışmada¹⁶ psikolojik danışmanlık alanında uzmanlığa sahip olan veya psikolojik danışmanlık alanında teolog olarak eğitim almış olan bireyler, manevi unsurların ve olguların belirleyiciliğini ön planda tutarak, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunabilirler. Bu hizmetler manevi ortamlarda yürütülebilir ve özellikle manevi konulara sempati duyan bireyler için uygundur. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin yalnızca dini unsurları dikkate alan bireylerle sınırlı olmadığını, yalnızca ruh sağlığı sorunlarına odaklanan seküler danışmanlar, Müslüman kimliğini vurgulayan bireyler ve sekülerleşmiş ya da

¹⁴Düzgüner- Aytan,,*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*, 50.

¹⁵Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2019: 24.

¹⁶Ok, "Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi", 41.

dini eğilimi olmayan ancak inanç ve maneviyat konularına empati duyan bireyler tarafından da yürütülebileceğini belirtmek önemlidir.

Ulusumuzda dini törenler çok geniş bir alanda gerçekleştirilmekte ve dini temsilciler ülkenin her köşesinde bulunmaktadır. Din görevlileri mesleki çabaları sırasında bağımlılık, saldırganlık, alkol bağımlılığı, yas, yalnızlık, cinsel suiistimal, endişe, savunmasızlık, kendine zarar verme düşüncesi, ciddi rahatsızlıklar ve benzerlerini kapsayan zorluklarla karşılaşır. Bu alandaki önemli bir boşluk, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında kapsamlı eğitim almış din görevlilerinin dahil edilmesiyle etkin bir şekilde giderilecektir. Böylece somut bir sonuç elde edilecektir. Doğrudan bir sonuç olarak, bu din görevlileri ekonomik otorite olarak hizmet verme kapasitesine sahip olacak ve böylece kendilerini çeşitli çıkmazlarla boğuşurken bulan bireylerin erişilebilirliğini kolaylaştıracaktır¹⁷. Ulusumuzda, bireylerin içinde buldukları çıkmazları aşmak için üfürükçülerin yardımına başvurdukları batıl inançlara dayalı uygulamaların görülmesi olağan bir durumdur. Bu uygulamaların altında yatan faktörler incelendiğinde, bunların ağırlıklı olarak psikolojik kökenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda uygun eğitimle donatılmış dini otoriteler, özellikle kırsal bölgelerde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak önemli hizmetlerin sunulmasına önemli ölçüde katkıda bulunabilirler.

Bir manevi danışman, terapi veya psikolojik danışmanlık yapmadıkları için bir terapistten farklıdır. Bunun yerine rolleri, talep üzerine belirlenen gruba manevi konularda yardım sağlamayı içerir. Bununla birlikte, manevi danışmanın psikopatolojiye ilişkin temel bilgilere sahip olması esastır. Görevleri sırasında bu tür durumlarla karşılaştıklarında, muhataplarına psikolojik refahları konusunda profesyonel yardım almalarını tavsiye etmek onların sorumluluğundadır¹⁸.

2.3. Manevî Danışmanlık ve Rehberliğin Önemi

Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal yönlerini kapsayan manevi boyutlarını ele almayı amaçlayan son derece önemli bir hizmet alanıdır. Bu alan, bireylerin yaşamlarına atfettikleri anlam ve değerlerin,

¹⁷Ok, "Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi", 42.

¹⁸Düzgüner- Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*, 51.

benimsedikleri inançların ve eylemlerini yönlendirmek için kullandıkları ahlaki ilkelerin önemini kabul eder. Manevi danışmanlık ve rehberliğin amacı, bireyleri yönlendirmek, şiddetsizliği teşvik etmek, acı ve yasla yüzleşmek ve başa çıkmak, umutsuzluk ve ıssızlık duygularını aşmak, pişmanlığı yeniden inşa etme taahhüdüne dönüştürmek ve nihayetinde iç huzura ulaşmayı kolaylaştırmaktır. Türkiye'de manevi değerlere büyük önem veren Müslüman çoğunluklu bir nüfusun varlığı, seküler psikolojik danışmanlığın, danışmanlık arayan bireylerin sahip olduğu manevi değerleri dikkate almasını gerektirmektedir. Manevi değerleri ön planda tutan bir danışanın, hazır bulunan ve inançlarına saygı gösteren bir manevi danışmanlık ve rehberlik uzmanı bulma olasılığı göz ardı edilemez. Manevi danışmanlık ve rehberlik, duygusal zorluklarla ilgili yardım arayan bireyler için mevcut seçenekler dizisinin genişletilmesinde de önemli bir rol oynar¹⁹.

2.4. İnsanın Manevi Rehberliğe İhtiyacı

Bireyler varoluşları boyunca, ilahi olana bağımlılıkla başlayan ve daha sonra çevrelerindeki bireylere kadar uzanan çeşitli varlıklara sürekli olarak bağımlıdırlar. İnsanoğlunun doğasında var olan bu muhtaçlık hali dini, entelektüel, sosyal ve insani alanlar da dahil olmak üzere pek çok alanda kendini gösterir. İnsanoğlu, doğasında var olan kırılabilirliği nedeniyle, her zaman başkaları tarafından kendisine bahşedilen bilgeliğe ve ilgiye ihtiyaç duyar. Özellikle din ile ilgili konularda inanç ve kabulün başlaması, bir sorgulama ile başlar ve rehberlik yoluyla devam eder. Günümüzde bu süreç, rehberlik, iletişim, danışmanlık ve benzeri geleneksel din hizmeti sunma yöntemlerine ek olarak, toplumsal dini yardım sunma konusunda yeni ve alternatif bir yaklaşım olarak hizmet veren dini danışmanlık yoluyla yönetilmektedir.

Sosyal din hizmetleri alanı, doğası gereği psikolojik yardım ve rehberlik çabalarıyla iç içe geçmiş olan manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarını kapsar. Bir bireyin diğerine yardım etmesi ve onu yönlendirmesi kavramı çok eski zamanlardan beri insanlık tarihine içkindir²⁰. İyilik ve hayırda öncülük etmek, insanlara hidayette yardımcı olmak ve bu konuda yarışmak Allah'ın kullarından istediği en güzel davranışlardandır²¹.

¹⁹Ok, "Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi", 41

²⁰Bulut, *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*, 50

²¹el-Maide 5/2

Günümüzde, özellikle genç nesil, hem maddi hem de manevi açıdan yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmek için farklı yöntemler ve teselli kaynakları aramaktadır. Ne yazık ki bu arayış sırasında çoğu zaman telafisi kolay olmayan vahim hatalar yapmakta ve gelecekleri için fırsatları heba etmektedirler. Bu noktada, yeryüzünün en güvenli mabetleri olan camiler ve ibadethaneler ile bu kurumlarda dini rehberlik yapan kişilerin önemli ve stratejik bir sorumluluk taşıdığı açıktır. Bu bağlamda, tüm ibadet yerlerinin, özellikle de üniversite kampüslerinde bulunanların, geleneksel kurum içi dini hizmetlerinin yanı sıra "Manevi Sosyal Hizmet" sunma kapasitesine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Üniversite öğrencilerinin karşılaştığı çeşitli sosyal ve manevi zorlukları ele alma ve çözme çabası göz önünde bulundurulduğunda, olası olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla bu hüküm çok önemli hale gelmektedir. Bu hizmetlerin bir diğer yorumu da öğrencilerin kişilik gelişimine yönelik hizmetlerdir. Bu hizmetlerin temel amacı, öğrencilerin akademik başarılarını önemli ölçüde etkileyen burs, barınma, yemek, sağlık, psikolojik destek ve manevi rehberlik gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılarken, eğitim ve öğretim sürecinin sonuçlarını optimize etmek için camilerin katılım düzeyini artırmaktır²².

Dini sosyal hizmetler, geniş anlamda, bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal olarak refahını ve memnuniyetini kolaylaştırmaya çalışır. Amaçları, bu hizmetlerden yararlanan ya da bu hizmetleri arzulayan belirli bir grup bireyin sıkıntılarını hafifletmek, iyileşmelerini teşvik etmek ve ruhsal iyileşmelerine yardımcı olmaktır. Dini kuruluşlar bu tür hizmetler sunarak bireylerde ve toplumun genelinde farkındalık yaratmaya çalışmakta ve onları bilinçli, sağlıklı ve neşeli bir yaşam sürmeye teşvik etmektedir. Ayrıca, bu hizmetler manevi zorlukları ele almayı ve zaman veya mekandan bağımsız olarak kişinin manevi refahına yönelik potansiyel risklere karşı uyanık olma duygusunu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, imkanları kısıtlı bireylere, kararlı bakış açıları ve davranışlar geliştirme, hem kendi içlerinde hem de daha geniş toplumla içsel dinginliğe ulaşma, kendilerini mantıksızlıktan, batıl inançlardan ve yanlış bilgilerden uzak tutma, özgüvenlerini ve kararlılıklarını güçlendirme ve toplumsal çıkmazları ele alma kapasitesi ve yetkisi verir

Din, yardımcı bir güç olarak, ahlaki bir pusula görevi görür ve bireylere sıkıntılı zamanlarda rehberlik ve yön sağlar. Sosyal hizmet kuruluşlarının doğasında, bu

²²Yıldız Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, (Ankara: Nobel Akademik Yay., 2014), 3

gruplardaki bireylerin olumsuz koşulların bir sonucu olarak olumsuz duygular, bilişler ve eylemler yaşayabilmeleri vardır. Din, hem bireylere hem de toplumsal kurumlara kurtuluş sunan, onları mevcut sıkıntılarından kurtaran ve kurtuluşa giden yolu aydınlatan bir pusula görevi görür. Yukarıda bahsedilen görüşler, özellikle gençleri hedef alan dini çabaların, manevi yardım ve toplumsal din hizmetlerinin incelikli bir anlayışla yürütülmesi gerektiği fikrini güçlendirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3. Bulgular ve Yorumlar

Bu başlık altında verilerin analiziyle ulaşılan bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

3.1. Alt Problemlere İlişkin Bulgular

“Lise gençlerinin (15-18 yaş) gelişim özellikleri nasıldır? ve Lise gençlerine yönelik manevi destek ve rehberlik çalışmaları nasıldır?” şeklinde 2 alt probleme cevap bulma amacıyla yapılan analiz sonuçları ve yorumlara yer verilmiştir.

3.1.1. Lise Gençlerinin (15-18 Yaş) Gelişim Özellikleri

Araştırmanın birinci alt problemi “Lise gençlerinin (15-18 yaş) gelişim özellikleri nasıldır?” şeklindedir. Lise gençlerini gelişim özellikleri aşağıda başlıklar altında verilmiştir.

3.1.1.1. Lise Gençliğinde Zihinsel Gelişim

Bilişsel gelişim olarak da bilinen zihinsel gelişim, bireyin bilişsel yetilerini kullanarak çevresindeki olayları kavramak ve özümsemek için giriştiği bilişsel çabaları kapsar. Zihinsel gelişim alanı, algılama, hafıza, dikkat, dil edinimi, okuma ve yazma yeterlilikleri, muhakeme yetenekleri, problem çözme becerileri ve yaratıcılığın geliştirilmesi gibi çeşitli yetenekleri kapsar. Zeka, bilgi edinme, bilgi kodlama, bağlantı kurma ve verilerin yeniden yorumlanması gibi çeşitli işlevleri kapsayan beynin bilişsel kapasitesini ifade eder. Dahası, bilgiyi depolama ve geri getirme becerisini de içerir. Zihinsel gelişim açısından zeka sabit değildir, aksine sürekli gelişim ve ilerleme gösterir. Gerçekten de bireyler zihinsel gelişimlerinde öncelikle dokunsal deneyimler, ardından sembollerin kullanımı, mantıksal akıl yürütme ve nihayetinde tümevarım ve tündengelim olarak bilinen soyut süreçler yoluyla ilerlerler.

Daha önce somut işlemler döneminde somut nesnelere dayalı akıl yürütme yapan ve mevcut durumla sınırlı zihinsel sınırlamalara sahip olan bir çocuk yerine, artık geleceğe ilişkin soyut düşünme yeteneğine sahip, çoklu olasılıklar üzerinden akıl

yürütmede usta ve olayların yüzeysel nedenlerinin ötesinde açıklamalar arayabilen bir ergen vardır. Ergenler, 12-14 yaşlarını kapsayan dönemde, soyut düşünme ile karakterize edilen bilişsel bir süreç başlatarak, ellerindeki tüm konuların doğruluğunu irdelemeye sevk edilirler. Ayrıca, çevrelerini analitik bir şekilde inceler ve çeşitli çıkmazları özenle değerlendirirler²³.

Ergenlik döneminde, tipik olarak 12-14 yaşları arasında, bireyler soyut düşünme olarak bilinen bilişsel bir gelişim yaşarlar. Bu gelişimin bir sonucu olarak, yaşamlarının çeşitli yönlerinin doğruluğunu eleştirel bir şekilde incelemeye, çevrelerinde meydana gelen olayları analiz etmeye ve problem çözme faaliyetlerinde bulunmaya başlarlar²⁴.

Piaget'in "*formel operasyonlar*" dediği ve dilimizde soyut işlemler dönemi olarak ifade edilen bu dönemde genç, yetişkin dünyasıyla iletişim iyine girmeye hazırdır. Soyut işlemler gelişirken bireyin kişilik yapısı ve ahlak anlayışı da gelişir²⁵. Ahlaki davranış, gerçekte, olumlu ve olumsuz ile doğru ve yanlış arasındaki ikiliğe ilişkin bir kavrayışa bağlıdır. Bu muhakeme de bilişsel yetilerin başlangıçta belirlemesi gereken bir tercihi gerektirir. Özünde, bilişsel yetiler, yani zihnin süreçleri, olgun bir ahlaki ilerlemenin temellerinde çok önemli bir konuma sahiptir²⁶.

3.1.1.2. Lise Gençliğinde Duygusal Gelişim

Ergenlik döneminde, ergenlerin duygu ve davranışları, çeşitli alanlarda gözlemlenen hızlı büyüme ve ilerlemeyi yansıtacak şekilde önemli bir dönüşüm geçirir. Ani fiziksel değişimlerle birlikte, bireyler psikolojik tepkiler ve duygusal durumlarında dalgalanmalarla karşılaşabilirler. Çocukluk döneminde tanık olunan dengeli davranışlar ve kontrollü tepkiler, yerini uyumsuz davranışlara ve aşırı tepkilere bırakabilir.

Yeni psikolojik tepkilerin ortaya çıkmasıyla karakterize edilen bu evrede, daha önce ölçülü ve uyumlu davranışlar sergileyen çocuk, aşırı kaygılı, talepkâr ve ani patlamalara eğilimli bir ergene dönüşür. Bu zaman diliminde ergenler, yerleşik aile içi düzenlemeleri gereksiz olarak algılayabilir ve ebeveyn figürlerine karşı çatışmacı davranışlar sergileyebilirler. Bazı ebeveynlerin ve eğitimcilerin ergenlik döneminde yaygın olarak görülen ateşli ve hareketli duygusal durumla ilgili olası endişelerine

²³Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 14.

²⁴Kuzgun, *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 14.

²⁵Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranış*, 5 bs İstanbul Remzi Kitabevi, 1994, 352.

²⁶Hayati Hökelekli, *Çocuk. Genç. Aile Psikolojisi ve Din*. 2 bs (İstanbul Dem Yayınları. 2016), 14.

rağmen, bu durum eğitim sistemini güçlendirmek için bir gerekçe olmaktan ziyade, eğitim sürecini kolaylaştıran ve yapıcı dönüşümü teşvik eden doğuştan gelen bir özellik olarak yorumlanabilir.

Çocukluk döneminde önemsenmeyen birçok duygu, ergenlik döneminde önemli bir anlam kazanır. Kuşkusuz bağımsızlık ve özgürlüğün kazanılması, yetersizlik, suçluluk ve günahkârlık duygularının yaşanması, yabancılaşma, yalnızlık ve çaresizlik gibi duygular ergenlik döneminde çocukluk dönemine göre daha yoğun hissedilir.

Ergenlik döneminde ergen, karşılaştığı fizyolojik dönüşümlere uyum sağlamaya çalışırken aynı zamanda çevresinin bu değişikliklere verdiği tepkilerle de yüzleşir. Ergenin içinde bulunduğu bu özel durum, potansiyel olarak abartılı bir duygusal tepkiye neden olabilir. Özellikle, başkalarının yanında küçük düşme, sık sık eleştiriye maruz kalma, haksızlıklara katlanma ve arkadaşlıklarının azalmasına tanık olma gibi durumlar ergende kaygı ve öfke uyandırma eğilimindedir. Dahası, hastalık, sevilen kişilerin ölümü, bedensel dönüşümlere uyum sağlayamama, sosyal çevrelerden dışlanma ve akademik başarısızlık gibi durumlar ergen üzerinde derin bir etki yaratarak yoğun korku ve endişe duygularına neden olur. Bu duyguların kökenine dair bir anlayıştan yoksun olan genç birey, bu tür durumları nasıl yöneteceği ve bir çözüme nasıl ulaşacağı konusunda kararsızdır. Bu bilgisizlik ve şaşkınlık hali potansiyel olarak ergen içinde duygusal çatışmalara yol açabilir.

Ergenliğin ilk zamanlarında, gencin duygu, düşünce ve davranışlarının sık sık değiştiği görülür. Sıkça değişen duygular, sınır tanımaz düşünceler ve kontrolsüz davranışlar dönemin sonlarına doğru azalarak yerini kararlılık ve sakinliğe bırakır²⁷.

Son ergenlik döneminin temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür

- 1 Gerek aile gerekse arkadaş ilişkilerinde denge ve uyumun artması,
- 2 Yaşanılan problemlerle başa çıkmada daha verimli yöntemlerin geliştirilmesi,
- 3 Çevredeki bireylerin de desteğiyle sosyal uyumun sağlanması,
- 4 Duygusal alanda yaşanan coşkunluğun yerini sakinlik ve sükunete bırakması,
- 5 Toplumsal ve sosyal olarak kaydedilen ilerlemenin de etkisiyle daha anlayışlı ve akılcı bir anlayışın gelişmesi,
- 6 Benlik ve kişilik oluşumunda kararlılığın sağlanmasıyla birlikte kişilik

²⁷Abdülkerim Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dini şüphe ve Tereddütler", *Diyanet Aylık Dergi*, S 233, (Ankara: 2010), 24.

oluşumunun önemli ölçüde tamamlanması

3.1.1.3. Lise Gençliğinde Kişilik Gelişimi

Ortaöğretim çağındaki ergenlerin karakter olgunlaşması üzerine düşünürken ortaya çıkan ilk kavramlardan biri benlik kavramıdır. Bu zaman diliminde, gençlik çağındaki bireyler önce fiziksel özelliklerini inceleyerek, ardından da duygusal durumlarını keşfederek kişisel kimliklerinin doğasını anlamaya çalışırlar. Bu genç bireyler, soylu bir girişimde bulunuyormuşçasına, kendi bireyselliklerini tanımaya ve tespit etmeye çabalamaktadır.

Ergenlik döneminden yetişkinlik dönemine sorunsuz ve sağlıklı bir ilerlemeyi kolaylaştırmak için, bir öz kimlik duygusu edinmek zorunludur. Genç birey ergenlikle ilişkilendirilen çocuksu çerçeveden uzaklaştıkça, olgun niteliklerin hızlı bir şekilde ortaya çıkması söz konusudur. Çocukluktan fiziksel olarak farklılığın bu yeni keşfedilen farkındalığı, gence çocuksu davranışları terk etmesi gerektiği bilincini aşılır. Bu bilinç ışığında, genç bireyler bir yandan kendi benlik algılarını şekillendirmeye çalışırken, diğer yandan da kişisel kimlikleri, hayattan beklentileri ve etik inançları hakkında iç gözlem yaparak geleceğine giden yolda proaktif bir şekilde ilerlerler. Gençlik dönemlerinde uygun bir toplumsal rol belirlemeyi başaranlar iyi tanımlanmış bir kimliğe sahip olduklarını gösterirken, kendilerini toplum içinde konumlandırmakta zorlanan ve uygun bir rol belirleyemeyenler bir kimlik krizi dönemiyle karşılaşabilirler.

Hızlı teknolojik gelişmelerle karakterize edilen bir çağda, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullar hızlı dönüşümler geçirmekte ve toplumlar birbirlerini sürekli olarak etkilemektedir. Sonuç olarak, mevcut genç nesil, kendilerinden önceki nesillerin değer temelli değerlendirmelerini benimsemeyi savunulamaz bulmakta ve böylece duyarlı bir gençlik ortaya çıkmaktadır. Gençlerin rol ve yükümlülüklerinde belirsizlikler yaratan bu dinamikler, kuşaklar arası uyumsuzluklara yol açmaktadır.

Ergenlik dönemindeki ilerleme evreleri, çocukluk döneminde yaşananlara kıyasla daha belirgin ve yüksek varyasyonlar sergiler. Genç bireyin iç dünyasında meydana gelen değişimler ve çevresindeki toplum tarafından onaylanan değerlendirmeler, gencin ruhsal dünyasını şaşkına çevirme kapasitesine sahiptir ve onu açıklanamaz bir şekilde karışık hale getirir. Bu evrede ergen, yetişkinlerle eşitlik duygusu yaşayabilir ve onları irdeleme ve onlarla çatışmaya girme eylemini başlatabilir.

Ailesel beklentilerin ağırlığı nedeniyle ergen, bu kargaşa durumunda tanrısallığa karşı meydan okumayı gerekli bulabilir²⁸.

3.1.1.4. Lise Gençliğinde Dinî Gelişimi

Kişinin karakterinin oluşumu açısından büyük önem taşıyan ergenlik dönemi, dini gelişim açısından da hatırı sayılır bir ağırlığa sahiptir. Bu evrede, genç bireylerde dini farkındalığın ortaya çıkmasının inançlar ve belirsizlikler arasında bir çatışmaya yol açtığı açıktır. Ancak, şüphelerin bilinçli bir şekilde irdelenmesiyle sonunda dinde teselli bulurlar ve dini inançları hakkında daha net bir anlayış geliştirirler.

12-14 yaş aralığını kapsayan ergenlik döneminin ilk aşamalarında, soyut düşünmeye yönelik bilişsel kapasite olgunlaşmaya başlar. Sonuç olarak, soyut düşünceye geçiş süreci metafizik konulara yönelik bir eğilimi tetikler. Bu yeni keşfedilen ilgi, ergenleri, yetişme çağlarında verilen dini öğretileri bir kenara bırakmaya ve bunun yerine kişisel bir din anlayışı geliştirmeye sevk eder. Çocukluk döneminde kavranamayan kavramlar artık ergenlik döneminde bilinçli ve özenli bir şekilde aranır ve bu bilgiyi pratik uygulamaya dönüştürme arzusu duyulur²⁹.

Erken ergenlik döneminin başlangıcında, dini aydınlanmanın ortaya çıkışı başlar. Bu yapıcı ilerlemenin ardından, 14-18 yaş aralığı, meydana gelen fiziksel ve duygusal dönüşümlere eşlik eden ek bağlamsal unsurlardan kaynaklanan sıkıntı ve umutsuzluk tarafından sıklıkla kuşatılır. Bu yolculuk boyunca genç bireyin dini kavrayışı da bu açmazdan etkilenmektedir. Gelişen özerklik duygusunun beslediği eleştirel düşünce gelişimi, dini şüpheciliği körüklemekte, dine yönelik kuşkulu duruş ise suçluluk ve kötülük duygularının önünü açmaktadır. Bu duygulardan etkilenerek zorlu aşamalar yaşayan ergen, örgütlü dini, isteklerini gerçekleştirmede bir engel olarak algılayabilir ve dini uygulamalara karşı olumsuz bir eğilim geliştirebilir. Bu ilerlemede, genç bireyin belirsizlikten yoksun olması gerçekten de sakıncalıdır. Aslında, tereddütsüz bir dini eğitim vermek veya inançları sorgulamadan veya tereddüt etmeden benimsemek anormaldir. Kişinin inançlarını gözden geçirme ve sorgulama süreci, genç bir bireyin inanç sisteminin gelişiminde çok önemli bir aşama olarak kabul edilebilir. Erken ergenlik döneminde, dine karşı şüpheci bir eğilim sergilemek, bu özel evrenin baskın

²⁸Hayati Hökelekli (ed), *Gençlik. Din ve Değerler Psikolojisi*, 3 bs(İstanbul Dem Değerler Eğitimi Merkezi. 2015), 26.

²⁹Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 3. bs(Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 267.

tanımlayıcı özelliği olarak algılanabilir. Gerçekten de, bu dönemdeki bireyler sadece dini konulara karşıtlık sergilemekle kalmaz, aynı zamanda her türlü otoriteye meydan okuma ve güvensizlik duymaya yönelik genel bir eğilim sergilerler. Ergenlerde dinî şüphe ve çatışmaların yaşanmasında etkili olan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz³⁰:

- 1 Bağımsız ve özgür olma isteğinin artmasıyla her türlü otoriteye karşı çıkan, isyankâr tutumların baş göstermesi,
- 2 Cinsel güdülerin doğuşu ve suçluluk duygusunun belirmesi; dinî ve cinsi eğilimler arasındaki çatışmadan doğan suçluluk ve günahkârlık duygusu,
- 3 Hayatın anlamsızlığı ve mantıksızlığı duygusu,
- 4 Hatalı veya yetersiz din eğitimi,
- 5 Dindarların veya bazı din görevlilerinin olumsuz tutum ve davranışları,
- 6 Dinî inanç ve öğretiler ile bazı bilimsel teoriler arasında uzlaşmazlık ve çelişki görülmesidir.

Ergenlik döneminin sonuna yaklaştıkça dini şüphecilik ve belirsizliğin azaldığı ve belirginleştiği zorlanmadan söylenebilir; ancak bu dönemde dini eğilimin evrensel olarak gözlemlendiği söylenemez. Agnostik eğilimlerin ve ateizmin yaygınlığı, edindikleri engin bilgi birikimiyle dini inançlarını uzlaştırmaya çalışan genç nesil arasında sıklıkla gözlemlenmektedir.

Ergenlik döneminin son aşamalarında, genç birey şüphecilik yenerik dini ilkelerine kararlı bir şekilde inandığını gösterme yolculuğuna çıkarken, karşılaşılan dini ikilemlerin tam olarak çözülmesi zor olmaya devam etmektedir. Bu noktada, bazı genç bireyler ilk yıllarındaki dini inançlarını genişleyen anlayışlarıyla uyumlu hale getirmekte güçlük çekmekte, bu da onları ya dinden tamamen vazgeçmeye ya da dinin bazı yönlerini seçici bir şekilde benimseyip diğerlerini bir kenara atmaya yöneltmektedir. Aksine, genç nüfusun önemli bir kısmı dinin günlük yaşamlarındaki önemini ve ilgisini algılamakta, böylece önceden var olan inançlarını olduğu gibi ya da en az değişiklikle benimsemektedir³¹. Gençlerin yaptığı tercihlere göre üç farklı dinî tutum ortaya çıkar:

1. Gençlerin bir bölümü, dinî bilgilerle sağlıklı bir biçimde beslenerek, herhangi bir olumsuzluğa uğramadan dinî gelişimini sürdürür. Durumun böyle

³⁰Hökelekli, *Çocuk. Genç. Aile Psikolojisi ve Din*, 104.

³¹Hüseyin Peker. *Din Psikolojisi*. 7 bs . (İstanbul Çamlıca Yayınları, 2011), 174

olmasında, insanın doğasında var olan dinî yeteneklerin ve dıştan gelen etkilerin katkısını unutmamak gerekir

2. Başka bir bölümü, dine karşı tam anlamıyla kayıtsızlaşır Dinî olanı tamamen terk ederek, dinin tümüne karşı reddedici bir tutum geliştirirler
3. Diğer bir bölümü ise, ergenlik döneminin de etkisiyle, dine karşı ilgisizlik ve gevşeklik göstererek dalgalanma ve huzursuzluk yaşamakla birlikte zamanla sakinleşerek normal hallerine dönerler³².

Gençlik dönemindeki bireylerin "özüm nedir, kimi temsil ediyorum, nasıl davranmalıyım?" gibi içsel sorgulamalarla bireyselliklerini şekillendirmeye çalıştıkları evrede 'ideal' kavramı önemli bir yer tutar. Dini ve ahlaki eğitim bağlamında, bu ideallerin kökeni, tüm kusursuz niteliklerin sahibi olan ilahi tanrıya kadar uzanabilir. İçinde bulunduğumuz çağ, genç bireylerin yaşadığı zorlukların kayda değer bir kısmının ilkeleriyle ilgili bir çıkmaz olarak algılandığına tanıklık etmektedir. Aslında, yol gösterici ilkelerin yokluğu, bireylerin biliş ve duygu alanında sükûnete ulaşmasını engellemekte, toplum içinde sağlam birlikteliklerin geliştirilmesini destekleyen düzenlemelerin formüle edilmesini engellemekte ve geçmiş ile gelecek arasında amaca yönelik bir bağ kurulmasını engellemektedir. Eğitimin en önemli sorumluluklarından biri, özellikle de yetişme çağındaki gençlerin ideal arayışlarına anlamlı yanıtlar vermektir. Bu bağlamda din, ebedi geçmişten ebedi geleceğe uzanan kapsamlı bir idealler dizisi sunarak gençlerin özlemlerine hitap eden en cazip kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların ilahi bir varlıktan geldiği ve nihayetinde bu varlıkla yeniden bir araya geleceği inancı, başıboş veya amaçsız olmadıkları fikriyle birleştiğinde, günümüz gençliğinin yaygın olarak yaşadığı yalnızlık, önemsizlik, yararsızlık ve kullanışsızlık gibi zararlı duygulara karşı koymada önemli bir etkiye sahip olması muhtemeldir. Ayrıca, bu inanç sistemi genç bireylerin hayatın zorluklarını daha kolay aşmalarına yardımcı olabilir³³.

³²Kerim Yavuz, *Günümüzde İnançın Psikolojisi*, (İstanbul: Boğaziçi yayınları, 2013), 151

³³Turgay Gündüz, *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, (İstanbul: Düşünce kitapevi, 2002), 227-228

3.1.2. Lise Gençlerine Yönelik Manevi Destek ve Rehberlik Çalışmaları

Araştırmanın ikinci alt problemi “Lise gençlerine yönelik manevi destek ve rehberlik çalışmaları nasıldır?” şeklindedir. Lise gençlerinin dini gelişimleri ve lise gençlerine yönelik manevi destek ve rehberlik çalışmaları aşağıda başlıklar halinde verilerek açıklanmıştır.

3.1.2.1. Ergenlik Döneminde Dini Gelişim

Ergenlik dönemindeki genel dini gelişim süreçlerini değerlendirecek olursak, genç bir birey kişiliği üzerinde etkisi olan önemli değişimler yaşar. Bu durum özellikle ciddi sorunlarla sıkça karşılaşılan dini duyarlılık evresi için geçerlidir.

Ergenlik ve din konusunda daha kapsamlı bir analiz yapabilmek için, ergenlerin sergilediği başlıca dini nitelikleri derinlemesine incelemek zorunlu hale gelmektedir. Din psikolojisi alanında uzmanlaşmış psikologlar ve akademisyenler tarafından yürütülen kapsamlı araştırmalardan yola çıkarak, ergenlerin sergilediği dini özellikler Hökelekli'nin 2005 yılında yaptığı çalışmasında belirtildiği gibi yaş kriterine göre farklı kategorilere ayrılmıştır³⁴.

*Dini Şuur ve Soyut Bir Allah Düşüncesi

*Dini Şüpheler ve Bunalım Dönemi

*Günahkârlık, Pişmanlık, Adalet Duyguları

*Tövbe ve Dini Konularda Durulma

3.1.2.2. Dinî Şuur ve Soyut Bir Allah Düşüncesi

Erken ergenlik döneminde genç birey, yetişme çağında kendisine aşılana ve tartışmasız bir şekilde benimsediği dini öğretiler hakkında zaman zaman tefekküre dalabilir. Bu, manevi bir uyanışın ortaya çıkışıyla eş zamanlı olarak belirli bir dini inancı kasıtlı bir şekilde benimseme ve bütünleştirme niyetiyle bireyin inançlarının ciddi bir şekilde bilişsel olarak incelenmesini teşkil eder. Bu ilerleme sırasında ergen, seçtiği dinin belirli yönlerine hararetli bir bağlılık sergilerken diğerlerine karşı şüphecilik besleyebilir³⁵.

12-13 yaşlarındaki geçiş döneminde, genç bireylerde tanrısallık anlayışı yüksek bir ruhsallaşma sürecine girer. Tipik olarak, ergenlik döneminde Tanrı algısı, onun

³⁴Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 71

³⁵Certel, *Din Psikolojisi*, 169.

soyut ve uhrevi doğasının yanı sıra elle tutulamazlığı, fiziksel varlığının olmaması, diğer varlıklardan farklı olması ile karakterize olma eğilimindedir. Bununla birlikte, bu unsurların kavranmasına ilişkin zorlukların tamamen ortadan kaldırılmadığı da vurgulanmalıdır. Bazı gençler daha yüksek bir gücün varlığına ilişkin kapsamlı entelektüel egzersizlere katılmakta ve bilişsel nedensellik ilkesi onları Allah'ın varlığına ve yaratıcılığına olan inançlarını yeniden canlandırmaya ve güçlendirmeye sevk etse bile, 'Zorunlu Varlık' (Vacibu'l-Vücut) kavramı onlar için anlaşılması zor bir kavram olmaya devam etmektedir. Ergenlik döneminde depresyonun birincil evresine girmeden önceki yaklaşık bir ile iki yıllık dönemde, dini coşku düzeyi yüksektir. Dini ritüelleri yerine getirme, dini toplantılara ve törenlere katılma, dini beslenme kısıtlamalarına uyma ve doğru ile yanlış, günah ile kefareti ayırt etme gibi konulara yönelik ilgi ve duyarlılıkta kayda değer bir artış görülür. Bununla birlikte, ergenlik döneminin kendine özgü zorlukları ortaya çıktıkça bu manevi tatmin dönemi kısa sürer ve din, ortaya çıkan krizlere karışır³⁶.

Ergenlik döneminde çocuk önemli bir bilişsel dönüşüm geçirir ve Tanrı'nın insana benzediğine dair önceki anlayışı tamamen bir kenara bırakılır. Bunun yerine çocuk, tüm kozmosun yaratılmasından sorumlu olan tek, eşsiz, sarsılmaz bir varlığa olan inancını geliştirir. Bu varlık her yerde hazır ve nazır, hayat sahibi ve ölümsüz olarak algılanır³⁷. Bireylerin etik konulara karşı duyarlılıklarının arttığı dönem ergenlik döneminin ilk evreleridir. Bu dönemde adalet algısında önemli bir ilerleme kaydedilir. Ergenler, ebeveynlerinin ve yakın çevrelerindeki yetişkinlerin davranışlarını ahlaki bir mercekten değerlendirmeye başlarlar.

3.1.2.3. Dini Şüpheler ve Bunalım Dönemi

Söz konusu dönemde (14-18), fiziksel olgunlaşmanın yanı sıra bilişsel olgunlaşma da geçiren ergenlik çağındaki birey, bebekliğin uysal durumundan çıkar ve kendi kişisel çıkarlarıyla ilgili konularda belli bir dereceye kadar özerk düşünme sürecini başlatır. Dini konular da söz konusu ilgilerin bir parçasını oluşturduğundan, onlar da bu konular üzerinde düşünür ve inançlarını yeniden değerlendirirler. Ergenlik döneminin ilk evresinde birey, ebeveynleri tarafından aktarılan ve o zamana kadar

³⁶Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 269.

³⁷Peker. *Din Psikolojisi*, 106.

sorgusuz sualsiz benimsediği dogmatik öğretilerle ilgili olarak zaman zaman iç gözlem yapar. Dini doktrinin belirli yönlerine inatla bağlı kalsa da, diğerleri hakkında şüpheler beslemeye başlar. Şüphecilğe yönelik bu eğilim, ergenlik döneminde sıkça karşılaşılan önemli bir sorunu temsil eder³⁸. Batı ülkelerinde yapılan araştırmalar, erkek ergenlerin önemli bir kısmının, yaklaşık %75'inin ve kız ergenlerin yaklaşık %50'sinin inançla ilgili belirsizlik dönemleri geçirdiğini ortaya koymaktadır³⁹. Benzer şekilde Mısır'da yapılan bir araştırma, Müslüman erkek ergenlerin %27'sinin, kız ergenlerin ise %21'inin böyle bir şüphe kriziyle karşılaştığını göstermektedir⁴⁰. Ayrıca, Hökelekli'nin 1998 yılında yaptığı bir araştırmada (73-83), Türkiye'de ergenlerin yaklaşık %30'unun dini şüphe yaşadıkları tespit edilmiştir⁴¹.

Demokratik bir ortamda yapılan bir araştırmada, yeterli ve doğru bilgi alan ergenlerde dini şüphecilik sıklığının diğerlerine göre önemli ölçüde azaldığı görülmüştür⁴². Ergenler arasında dini belirsizlik ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1. Bağımsızlık duygusunun uyanmasıyla, her türlü otoriteyi reddeden isyankâr eğilimin gelişmesi; yetişkinlere olan güvenin sarsılması
2. Cinsi güdülerin doğuşu ve suçluluk duygusunun belirmesi; nefsanî arzuların dini ahlak kurallarına karşı ayaklanması
3. Amaçsızlığa ve varoluşun mantıksız doğasına dair derin bir kavrayış.
4. Din eğitimi yetersizliği sebebiyle, uygunsuz ve başarısız bir dini sosyalleşme ortaya çıkması
5. Günlük hayat olayları ve bazı bilimsel teorilerle dini inanç ve öğretiler arasında bir uzlaşmazlık ve çelişki görülmesi.
6. Dindarların ve din görevlilerinin bazı tulum ve davranışları.
7. Dini konularda bilgi eksikliği ve rehbersizlik.

3.1.2.4. Günahkârlık, Pişmanlık, Adalet Duyguları

Heyecan duygusunun yüksek olduğu ergenliğin ilk evresinde, gençlik çağındaki bireyler, dini konulardaki belirsizlikleri ya da dini cemaatlere katılmayı reddetmeleri bir

³⁸Peker. *Din Psikolojisi*, 107.

³⁹Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 271.

⁴⁰Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 272.

⁴¹Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 3. bs(Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 83

⁴²Bahadır, "Ergenlik Döneminde Dini şüphe ve Tereddütler", 15

yana, kendilerini dini suçluluk ve günahkârlık duygularından arındırmakta zorlanırlar⁴³. Ergen, son derece güçlü cinsel arzuların ve idealist eğilimlerin bir arada bulunması nedeniyle sık sık çatışmalarla karşılaşır. Bu kombinasyon sıklıkla kurallara, otoriteye ve dini ilkelere karşı çıkılmasına, bazen de alaycı bir tavır sergilenmesine neden olur. Sonuç olarak, ergeni bir suçluluk duygusu sarar ve giderek yalnızlık içinde kendini izole etmesine yol açar. Ülkemizde önceki yıllarda lise ve dengi okul öğrencilerinin karşılaştıkları zorlukları ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bir araştırmaya göre, ergenlerin önemli bir kısmının dini yükümlülüklerini yerine getirememekten dolayı sıkıntı yaşadıkları ortaya çıkmıştır⁴⁴.

Bir birey dürüst gibi görünüp kişisel çıkarları için art niyetli davrandığında, genç nesil hayrete düşmekte ve bu tür durumları ahlaki ilkeleriyle bağdaştırmakta zorlanmaktadır. Ergenliğin ilk evresinde bireyler, geleneksel yetişkin davranışlarına meydan okuyarak kişisel değer ve inançlarına bağlılıklarını gösterirler. Ergenin ahlaki pusulasına bağlılığı ve bunu izleyen eylemleri bir gurur ve dürüstlük kaynağı olarak kabul edilir⁴⁵.

3.1.2.5. Tövbe ve Dini Konularda Durulma

Ergenliğin son aşaması tipik olarak 15-17 yaş aralığında başlar ve 21 yaşın sonuna kadar uzanır. Bu aralık boyunca hem fiziksel hem de zihinsel ilerlemeler devam eder. Bununla birlikte, ergenliğin ilk aşamasının aksine, bu aşamada bireyler daha yüksek bir olgunluk seviyesine ulaşır, böylece duygusal ve coşkulu patlamalarda bir azalma yaşarken, aynı zamanda soğukkanlılıklarında bir artışa ve yetişkinlerle ilişkilerinin gelişmesine tanık olurlar. Bu özel evrede, bireyler zorluklarla karşılaştıklarında artan bir gerçekçilik duygusu sergilerler ve bu da onları sorun çözmeye daha pragmatik bir şekilde yaklaşmaya yönlendirir. Sonuç olarak, esnek olmayan ve duygusal eğilimlerinden vazgeçmelerini sağlayan daha uzlaşmacı ve mantıklı bir zihniyet benimseyerek çevrelerine uyum sağlamak için daha iyi bir donanıma sahip olurlar. Genç bireylerin dini deneyimleriyle ilgilenen bilim insanlarının odak noktalarından biri, yaşamın bu evresinde ortaya çıkan "din değiştirme" olgusudur. Bu alanın önde gelen isimlerinden Stanley Halk tarafından yürütülen araştırmaya göre,

⁴³Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, (Ankara: Andaç Yayınları,2003), 172

⁴⁴Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 275-277.

⁴⁵Peker. *Din Psikolojisi*, 108.

dini bir inancı benimseme eylemi ağırlıklı olarak ergenlik döneminde, tipik olarak 16-17 yaşları civarında gerçekleşmektedir⁴⁶. Storbuck tarafından yapılan araştırmaya göre, 12, 16 ve 19 yaşlarının bireylerin din değiştirme deneyimi yaşama olasılığının en yüksek olduğu dönemler olduğu tespit edilmiştir. Hayatlarını dini ilkelerle uyumlu hale getirmek için çaba sarf eden ergenler, huzur, dinginlik, mutluluk ve özgüven duygusu kazanma eğilimindedir. Bu aşamada, ergenlerin ruhani yetileri ve faaliyetleri sorunsuz bir şekilde bütünleşir. Aynı zamanda, bazı genç bireyler dini inançları tamamen reddederek ilgisizlik, dinsizlik veya agnostisizme doğru yol alırlar⁴⁷.

Denilebilir ki gençlerde, artık dini samimî olarak benimseme veya reddetme şeklindeki kesin tercih, bu dönemin sonlarına doğru iyice belirginleşmiş olur. Ergenler inancın gerçeklerine ve estetiğine maruz bırakılır ve bu konuda eğitilirse ve bilişsel yetilerini ve rasyonelitetlerini kullanma kapasitesine sahip olurlarsa, bu engel ortadan kalkar. Sarsılmaz bir inanca sahip olurlar ve tanıdıkları ve yakın çevrelerindeki bireyler üzerinde olumlu bir etki yaratarak ilerlemeyi teşvik edebilirler⁴⁸.

3.1.3. Manevi Destek ve Rehberlik Hizmetleri

Günümüzde insanın tanımı, bu kavramsal çerçeveye manevi boyutun da dahil edilmesiyle bir dönüşüm geçirmiştir. Bir arayış olarak maneviyat, varoluşsal önemin yanı sıra toplum içindeki insan ilişkilerinin karmaşık dinamiklerinin ve bireyin evrenin engin genişliği içindeki yerinin keşfedilmesini gerektirir. Yaşamın amacının kavranması maneviyatın benimsenmesini gerektirir. Maneviyat, bireylerin olumsuz koşullarla yüzleşmek için güçlendirildiği ve böylece çaresizlik duygusunun hafifletildiği bir mekanizma olarak hizmet eder. Sonuç olarak, bireylerin manevi gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanması büyük önem taşımakta ve bu konuda uygun desteğin sağlanmasını gerektirmektedir⁴⁹.

Fiziksel, psikolojik ve sosyal refahı kapsayan önceki sağlık anlayışı bir revizyondan geçmiştir. Artık manevi esenlik de temel bir bileşen olarak ele alınmaktadır. Bakış açısındaki bu değişim, son araştırma bulgularının bir sonucudur. Bütüncül sağlık kavramını kapsamlı bir şekilde ele almak için, fiziksel ve zihinsel

⁴⁶Certel, *Din Psikolojisi*, 173.

⁴⁷Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 280-281.

⁴⁸Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, (Ankara: TDV Yay, 2007),114

⁴⁹Eğlence- Şimşek, "Hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi", 51

esenliğin yanı sıra manevi esenliğin de önemini kabul etmek zorunludur⁵⁰. Maneviyat ve din, insan varoluşunun çeşitli yönlerini etkileme potansiyeline sahip iki kavramdır. Özellikle hastalıkla mücadele bağlamında, bireyler cesaretsizlik, çaresizlik, güçsüzlük ve hem fiziksel hem de manevi yardıma duyulan özlem duygusu yaşayabilir ve sonuç olarak duygusal duyarlılığa neden olabilir. Bu duygusal duyarlılık, daha sonra hastalık gibi sıkıntılı durumlardan geçen bireylerde stres, umutsuzluk ve huzursuzluğun ortaya çıkmasıyla sonuçlanır⁵¹. İnsan, farklı boyutlardan oluşan bileşik bir varlıktır ve bu boyutlar karşılıklı etkileşim içindedir. Birey, hem bu boyutlarda ortaya çıkan çıkmazları çözmek hem de açık zorluklar olmasa bile mevcut refah durumunu iyileştirmek için usta profesyonellerin yardımına ihtiyaç duyar. Sağlık pratisyenleri fiziksel sağlığı artırma veya rahatsızlıkları iyileştirme sorumluluğuyla; psikolojik danışmanlar, psikologlar ve psikiyatristler zihinsel ve duygusal refahı artırma veya bozuklukları düzeltme göreviyle; manevi danışmanlar ise manevi refahı artırma veya ortaya çıkabilecek ikilemleri giderme göreviyle yükümlüdür⁵².

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (MCCS) ile ilgili araştırmaların sayısı son zamanlarda hem Türkiye'de hem de dünyada artış göstermiştir. Batı literatüründe pozitif psikolojinin ortaya çıkışı, psikolojik bakış açılarında bir değişime yol açmış ve böylece Seligman ve Csikszentmihalyi tarafından yürütülen bilimsel çalışmalara hız kazandırmıştır. Kenneth Pargament tarafından dini başa çıkma teorisinin formüle edilmesi, manevi danışmanlık alanında önemli bir ilerleme teşkil etmiştir (Peçenek, 2019: 104). MDRH alanı, insan varlığının fiziksel ve psikososyal boyutlarına ek olarak manevi bir yönünün de varlığının kabul edilmesi nedeniyle küresel bir önem kazanmıştır. Türkiye'de yakın zamanda manevi danışmanların mesleğine ilişkin standartlar belirlenmiş ve uzmanlık alanları resmi olarak tanımlanmıştır. Ülkemizdeki MDRH, personeline manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda sürekli eğitim verme girişiminde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yönetilmektedir⁵³.

⁵⁰Semra Altuntaş-Sevde Düzgüner, “Duygusal özgürleşme tekniği (eft) ile destek alan kadınlarda bireysel, sosyal ve manevi değişim üzerine nitel bir araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 61(2). (2020), 462

⁵¹Ahmet Albayrak, İbrahim Yıldırım- Emine Kurt, “Kanser hastalarında yaşam kalitesini etkileyen din ve maneviyat üzerine teorik yaklaşımlar”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21(40). (2019), 357

⁵²Düzgüner- Ayten, „Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu, 40-41.

⁵³Düzgüner- Ayten, „Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu, 15.

Toplumda manevi danışmanlık ve rehberliğe en çok ihtiyaç duyabilecek kesimler arasında gençler ve engelli bireyler yer almaktadır. İnsanın hayatında karşılaştığı problemlerin çözümünde dini ve manevi temelli bir destek ihtiyacında bulunması son derece olağandır. Problemlerle başa çıkarken maneviyattan yararlanabilmek ve insanın içinde var olan maneviyat potansiyelini ortaya çıkarabilmek herkesin tek başına ve her zaman başarabileceği bir durum değildir. Bu konuda profesyonel yardıma ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu noktada MDRH önem kazanmaktadır⁵⁴.

3.1.4. Manevi Destek Hizmetleri

Aile ve Dini Rehberlik Bürosu, din hizmetleri kapsamında manevi destek hizmetleri sunmaktadır. Bu kurumun temel amacı aile birliğinin ve bütünlüğünün korunmasıdır. Sonuç olarak, bu bölümde din ve rehberlik bürosu tarafından sağlanan manevi destek hizmetlerini kapsayan prosedürlerin yanı sıra sunulan çeşitli manevi destek uygulamaları bulunmaktadır.

3.1.5. Manevi Destek Hizmetlerinin Süreci

2003 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), tüm halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel olarak tasarlanan Aile ve Dini Rehberlik Büroları'nın kuruluşunu başlattı. Öncelikli hedef, halkın kolayca ulaşabileceği saygın görevliler aracılığıyla devlet ile vatandaşlar arasında güçlü bir bağ oluşturmaktır. Bu ofislerin temel amacı, hedef kitleye dini konularda rehberlik ve çözüm önerileri sunan bir danışma merkezi olarak işlev görmektir. Fıkıh, sağlık ve sosyal yardım gibi çeşitli alanlarda, bireyleri uygun kurumlara yönlendirmek ve bu çerçevede onları karşılaştıkları olumsuz durumlardan kurtarmak amaçlanmaktadır. İl müftülükleri bünyesinde kurulan DİB, 633 sayılı Kanun'a uygun olarak dini danışmanlık hizmeti vermek üzere oluşturulmuştur⁵⁵. Aile ve Dini Rehberlik Büroları ilk olarak 2003 yılının Ekim ayında Adana, Elazığ, Samsun, İzmir, İstanbul ve Ankara'da kurulmuştur. Başlangıçta "Aile Büroları" olarak adlandırılan bu kurumlar, Ocak 2007'de isim değişikliğine giderek "Aile Rehberlik ve Danışma Büroları" olarak anılmaya başlandı. Son olarak Mayıs 2014'te, 2016 Din

⁵⁴Mustafa Naci Kula- Sevgi Sel, *Engellilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. 2.baskı, (Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2020),17-18.

⁵⁵Din Hizmetleri Raporu (2015), 55

Hizmetleri Raporu'nda da belirtildiği üzere, bu bürolara bugünkü isimleri verilmiştir. 2015 yılından bu yana il müftülükleri bünyesinde faaliyet gösteren Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının faaliyetlerinde gözle görülür bir artış olmuştur. Bu bürolar, Türkiye genelindeki tüm illerde ikamet eden halkın yanı sıra müftülüklerin yetki alanına giren 264 ilçenin sakinlerine de hizmetlerini cömertçe sunmaktadır. Söz konusu kurumda 1402'si kadın, 676'sı erkek olmak üzere toplam 2078 kişilik önemli bir işgücü bulunmaktadır (Din Hizmetleri Raporu, 2015: 55). Aile ve Dini Rehberlik Büroları bünyesinde personel ağırlıklı olarak Kur'an kurslarına kayıtlı öğrencilerden ve vaizlik yapan kişilerden oluşmaktadır. Türkiye'de personelin dağılımı şu şekildedir: 957'si Kur'an kursu öğrencisi, 220'si imam-hatip ve müezzin kayyım, 703'ü vaiz ve 44'ü din hizmetleri ve eğitimi uzmanıdır (Din Hizmetleri Raporu, 2015: 56). Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında çalışan personel, telefonla iletişim, doğrudan etkileşim veya elektronik yazışma gibi çeşitli ortamları kullanarak cevap arayan bireylere yardım sunmaktadır. Sadece manevi tavsiye ve danışmanlık sağlamakla kalmaz, aynı zamanda soruların veya endişelerin sorumluluklarının sınırlarını aştığı durumlarda bireyleri İl Sağlık Müdürlükleri, Emniyet, Adliye veya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü gibi uygun kurumlara yönlendirirler. Aile ve Dini Rehberlik Büroları, vatandaşlara daha iyi bir hizmet sunabilmek ve müracaatçının ihtiyaçlarına daha iyi çözüm bulmak amacıyla sorulan soruları, alınan cevapları ve müracaatçının demografik bilgilerini DHYS'nin ilgili alanında muhafaza etmektedir. Bu bağlamda, 2015 yılında sistemde kayıtlı sorgulama sayısının 8556 olduğu tespit edilmiş, il koordinatörleriyle yapılan görüşmelerde ise bu rakamın sistemde resmi olarak belgelenen sorgulama sayısını aştığı ortaya çıkmıştır⁵⁶.

Sorgulamalar belgelendikten sonra, genel kaygıların belirli sınıflandırmalara tabi tutulmasına ve gerekli çalışmaların başlatılmasına karar verildi. Bu tespitin ardından aile, sağlık, eğitim, kadın, çocuk, gençlik, evlilik-evlenme-boşanma ve sosyal durumları kapsayan bir dizi ana tasnif ve bu tasniflere yardımcı olabilecek alt tasnifler oluşturulmuştur⁵⁷.

Bazı başvuru sahiplerini ilgisiz sorular sormaktan caydırmak amacıyla bu hizmetlerde bazı önlemler alınmıştır. Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında çalışan

⁵⁶Din Hizmetleri Raporu (2015), 56-57.

⁵⁷Din Hizmetleri Raporu (2015), 57.

personelin enerjilerini tamamen kendi görevlerine ayırabilmelerini sağlamak amacıyla 2014 yılında, Alo Fetva Hattı'nın yetki alanına giren fıkhi konuların tamamen kaldırılmasına karar verilmiştir. Böylece evlilik, boşanma ve aileye ilişkin konuların bu bağlamda birincil önem kazandığı ortaya çıkmıştır⁵⁸.

Genel olarak, Aile ve Dini Rehberlik Büroları, ilgili alandaki kamusal sorunlara çözüm üretmeyi ve bireyleri içinde buldukları dezavantajlı durumdan kurtararak topluma entegrasyonlarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. İl müftülüklerine bağlı olarak faaliyet gösteren Aile ve Dini Rehberlik Büroları, nispeten yeni kurulmuş olmalarına rağmen aktif olarak çalışmaya devam etmektedir. 2015 yılında faaliyete geçen bu kuruluş, etki alanını giderek genişletmekte ve faaliyetlerine yönelik metodik bir yaklaşım geliştirmektedir.

3.1.6. Manevi Destek Hizmetlerinin Amacı

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının temel amacı, aile biriminin bütünlüğüne zarar veren faktörleri hafifletmek veya ortadan kaldırmak amacıyla, aile çerçevesindeki her bir üyenin kişisel gelişimini engelleyen davranışları düzeltmektir. Bu bürolar, uygun dini rehberlik sağlayarak, aile kurumu içindeki bireyleri güçlendirmeyi ve yaşadıkları mağduriyet sonrasında aldıkları dini danışmanlık sonrasında topluma anlamlı katkılarda bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Aile ve Dini Rehberlik Büroları, toplumun temel birimi olarak kabul edilen ailenin korunması amacıyla kurulmuştur. Bu ofisler, töre cinayetleri, erken yaşta evlilikler, boşanma sonrası ilişkiler, zorla evlendirmeler ve aile, çocuk, yaşlı ve kadın konularında ortaya çıkan diğer sorunlar dahil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çeşitli toplumsal sorunları ele alırken dini öğretilerden yararlanarak bireylere yardım sağlamaya çalışmaktadır. Bu bilgiler 2016 Din Hizmetleri Raporu'nda vurgulanmaktadır.

3.1.7. Manevi Destek Hizmetlerinin Uygulamaları

Aile ve Dini Rehberlik Büroları, bireyleri içinde buldukları olumsuz koşullardan kurtarmak için onlarla doğrudan, elektronik ortamda veya telefonla görüşmeler yapmaktadır. Bireysel görüşmelerin yanı sıra kolektif çalışmalar ve bilgilendirme çalışmaları da yürütülmektedir. "Aile" kavramının son derece önemli

⁵⁸Din Hizmetleri Raporu (2015), 57.

olduğunu vurgulayan Aile ve Dini Rehberlik Büroları, toplumun bu konudaki bilincini artırmak amacıyla çeşitli seminer, konferans ve paneller düzenlemektedir. Gündemde aile, eğitim, din ve sosyal konular etrafında dönen çeşitli seminerler ve etkinlikler yer almaktadır. Bunlar arasında aile ve okul, evlilik öncesi eğitim, boşanma sırasında ve sonrasında dini danışmanlık, çocuklar ve gençler için değerler eğitimi, cami ve namaz yoluyla arınma, koruyucu aileler, intihar ve namus cinayetleri ile sosyal sorunların ve İslam'ın kesişimi gibi seminerler yer alıyor. Ayrıca Aile Haftası ve 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için de etkinlikler planlanmakta ve din hizmetlerinde bu günlerin önemi vurgulanmaktadır⁵⁹. Bu bağlamda, Aile ve Dini Rehberlik Büroları, dini değerlerinden hareketle, hem bireylere hem de kolektif insan ırkına yönelik her türlü kötü niyetle mücadele etmek amacıyla çeşitli alanlarda çok sayıda girişimde bulunmuştur. Bu projeler şiddet, çocuklara kötü muamele, madde bağımlılığı, yerinden edilme ve özellikle çocuklar ve kadınlar için ailevi çerçevenin korunması ve geliştirilmesi gibi çok çeşitli konuları kapsamaktadır. Bu çabalar için kapsamlı bir planlama ve uygulama yapılmıştır.

Aile ve Dini Rehberlik Büroları tarafından 2013, 2014 ve 2015 yıllarında yürütülen faaliyetlerin sayısı sırasıyla 9178, 15701 ve 15757'dir. Bu faaliyetlerde kademeli bir artış olduğu görülmektedir. Bu faaliyetlerin bölgelere göre dağılımına bakıldığında Karadeniz, Marmara ve İç Anadolu bölgelerinin sırasıyla 3507, 3573 ve 2371 faaliyet ile ilk üç sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, başvuru sayısının yüksek olduğu bölgelerin aynı zamanda önemli bir faaliyet yoğunluğuna da sahne olduğu görülmektedir⁶⁰.

Tüm bunların yanında aile kurumunun önemini anlatmak ve vatandaşlara kavratmak amacıyla kültürel ve sosyal faaliyetler de yürüten Aile ve Dini Rehberlik Büroları'nın çalışmaları şu şekilde sıralanabilir: Sohbet grupları, eğitim ve dersler, bilgilendirici seminerler, konferanslar ve paneller, sosyal etkinlikler, TV-radyo programları, projeler, hatim-mevlit programları, Kur'an tilavetleri, vatandaş ziyaretleri, düğün-nişan ziyaretleri, makale/köşe yazısı, gezi-piknik, sergi-kermes, yarışmalar vb. Ayrıca kurumun farkındalık ve eğitim faaliyetleri kapsamında şu çalışmaları bulunmaktadır⁶¹:

⁵⁹Din Hizmetleri Raporu (2013), 47.

⁶⁰Din Hizmetleri Raporu (2015), 61.

⁶¹Din Hizmetleri Raporu (2013), 51-58.

- Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu Görevlilerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Seminerleri,
- Aile ve Dini Rehberlik Tanıtım Seminerleri,
- Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması Projesi,
- Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Manevi Destek Eğitimi,
- Aile Okulu,
- Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Eğitimi,
- Travma Yaşayan Bireylere Yönelik Manevi Destek Eğitimi.

3.1.8. Ergenlik Döneminde Manevi Danışma ve Rehberlik

İçinde bulunduğumuz çağın zorlukları arasında, özellikle de genç nesiller arasında, hoşnutsuzluk, saldırganlık, ıssızlık, tedirginlik, endişe, sıkıntı, ıstırap, keder ve hatta kendini yok etme gözlemliyoruz ve bunların hepsi manevi bir kaynaktan geliyor. Din, bu sorunların ele alınmasında farklı bir konuma sahiptir. Çağdaş psikologlar bu tür sorunları din dışı bir yaklaşımla ele almaya çalışsalar da, manevi kökenli bu zorlukları dini ilkeleri dahil etmeden çözmek mümkün değildir. Erkekliğin el kitabının şiddet uygulayan, zarar vermektan çekinmeyen, cüretkâr ve acımasız psikopatlıkla karakterize edilen antisosyal ve zalim bir eğilim sergileyen bireylerden oluştuğuna inanan genç bireylerden oluşan yeni kohortun, kendilerinde yankı uyandıran bir değer ve önem duygusuyla donatılması gerekmektedir. Varoluşlarını doğru yola yönlendiren ve yaşamın özünü aralarında bağ kuran bir iletişim kurmak zorunludur⁶². Psikolojik danışmada optimal etkililiğe ulaşmak için, bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal gereksinimlerini kabul eden ve bunlara dikkat eden kapsamlı bir yaklaşım benimsemek zorunludur. İnsanların manevi ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi, oluşum yıllarında manevi inançlara maruz kalmamış bireylerin yaşamlarında amaçsızlık ve önemsizlik duygusuna yol açabileceğinden, bir dikkatsizlik olacaktır. Sonuç olarak, bu bireyler alışılmışın dışında ideolojilere eğilim geliştirebilirler. Maneviyatın soyut ve ölçülemez doğası göz önünde bulundurulduğunda, çocuklar hayatın bu önemli yönünü yönlendirebilmek için uygun bir rehberliğe ihtiyaç duyarlar. Manevi rehberlik, çocukların zihinlerinde ortaya çıkan sorgulamaları ele almaya, onlara bir güvence

⁶²Kemal Sayar, *Yavaşla!* (İstanbul: Timaş Yayınları. 2012), 55.

duygusu, huzur ve kendi değerlerine dair bir algı aşılama hizmet etmektedir⁶³. Yaşamlarında çeşitli zorluklarla karşılaşan bireylere yardım sağlamak için, psikolojik danışma alanına manevi boyutları da kapsayan bir dizi kaynağı dahil etmek zorunludur. Bu çok yönlü yaklaşım, stresin arttığı dönemlerde duygusal denge duygusunu teşvik ederek, varoluşa anlam katarak ve bireyleri olumsuzluklarla etkili bir şekilde başa çıkabilmeleri için gerekli becerilerle donatarak bireyin hayattan genel memnuniyetini artırmayı amaçlamaktadır. Manevi odaklı psikolojik danışmanlık, bireylere yaşamlarında bir denge ve tutarlılık duygusu sağlayarak olumsuz duyguları azaltma ve zihinsel refahı artırma potansiyeline sahiptir.

Psikolojide, maneviyata yönelik ilk adımların atılmasına ön ayak olan, din ve maneviyatın bir ihtiyaç olduğunu Ruhsal esenlik ve maneviyat arasındaki ilişkiye yaptığı vurguyla tanınan Abraham Maslov, bu karmaşık bağlantıyı çözmeye adanmış araştırmalara önemli katkılarda bulunmuştur. Geçmiş 1960'lara kadar uzanan bu özel okültizm ekolü, insan varoluşunun aşkın bir yönünü artırmadaki rolünü kabul eden ortak bir fikir birliği ile Amerika Birleşik Devletleri'nde benimsenmiştir. Bu kurum, bireylerin genel gelişimlerini ve zihinsel esenliklerini teşvik etmek amacıyla psikolojik, sosyal ve manevi boyutlarına odaklanarak bireylerin sorunlarını ele almak için kapsamlı bir yaklaşım benimser. Manevi danışmanlığın önemli bir yönü, hem dini hem de psikolojik perspektifleri bir araya getirmesi, bireylerin psikolojik mücadelelerini ele almak için çeşitli teknik ve yöntemler kullanırken aynı zamanda insanoğlunun ayrılmaz bir parçası olan manevi unsurların önemini kabul etmesidir⁶⁴.

İnsan varoluşunun doğumdan ölüme uzanan evresi çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi çeşitli aşamaları kapsar⁶⁵. Bu evreler arasında ergenlik, bireyin hayatını şekillendirmede çok önemli ve etkili bir rol oynar. Bu evrenin ihmal edilmesi, sonraki evrelerde komplikasyonlara yol açabilir. Ergenlik, kişinin hem biyolojik hem de psikolojik çocukluk döneminin sona erdiği ve bazı sorumlulukların başladığı bir dönemdir. Ergenlik dönemi, bireyin varoluşunun en zorlu ve sıkıntılı evresi olarak algılanabilir. Bu algı, genç bireylerin bu dönemde çeşitli büyüme süreçlerinden geçmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu boyutlar ruhsal, fizyolojik ve duygusal boyutları

⁶³Sefa Saygılı, *Ruhen ve Bedenen Sağlıklı Çocuk Yetiştirmek*. (İstanbul: Hayat Yayınları. 2005), 142.

⁶⁴Yener Özen, "Tanrı-Sen ve Ben Üçümüzün Yolu: Pastoral Psikoloji ve Danışmanlığı Gerekliliği Üzerine". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2): (2010), 54.

⁶⁵Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013), 17.

kapsamaktadır. Ayrıca bu dönem, eğitim ve öğretimin devam ettiği, ahlaki, kültürel ve alışkanlıklarla karşılaşıl原因, dolayısıyla gelişim, dönüşüm ve etkileşimi teşvik eden bir aşamadır. Bu özel dönemde, bireyin geleceği ya kazanılır ya da kaybedilir. İbadet eylemi, bu geçici dönemin zorluklarını ve sıkıntılarını hafifletmede büyük bir öneme sahiptir. Gençliğini ibadete adayan bir birey, bu dönemi herhangi bir zorluk ya da sıkıntı yaşamadan geçirecektir.

Örnek bir bireyin erdemli ve etik davranışlar sergilemesi beklenir. Dini inançlar ve değerler, genç bireylere sağladıkları anlamlar ve hedefler aracılığıyla özdenetimi teşvik eder. Bu özdenetim sayesinde genç, hem bireysel hem de kolektif olarak zararlı ve etkisiz olan her türlü davranıştan kaçınarak çevresiyle sosyal uyum kazanır. Manevi yönelimin erdemli bireyler yetiştirme kavramına dayandığı düşünüldüğünde, ahlaki gelişim ile manevi gelişim arasında yakın bir bağlantı vardır. Sonuç olarak, ergenlik döneminde verilen manevi danışmanlık eğitimi, bireyin ahlaki gelişimini daha da desteklemeye hizmet eder.

Ergenlik, çok sayıda psikolojik sorunun ortaya çıkmaya eğilimli olduğu bir dönemdir. Bu sorunlar arasında depresyon, anksiyete, benmerkezcilik, saygısızlık, saldırganlık, bağımlılık ve intihar yaygındır. Özellikle manevi yetersizlikler, genç bireyler arasında bu sorunlara katkıda bulunan risk faktörleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Depresyon ve diğer olumsuzluklarla ilgili olarak bireyin manevi yöneliminden kaynaklanan faydalı sonuçlar, kişinin karşılaştığı olumsuzluklara ilişkin zihniyetinin değiştirilmesi etrafında dönmektedir. Bu, psikoterapide kullanılan ve bireylere taze ve sağlıklı bir bakış açısının yanı sıra rasyonel düşünce için bir çerçeve sağlamayı amaçlayan tekniklerle de uyumludur. Sağlam bir maneviyat duygusuna sahip olan bireyler, hayattan zevk almaya ve yüksek düzeyde kişisel memnuniyete ulaşmaya daha yatkındır. Ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yapılan incelemelerde, maneviyatın riskli kabul edilen davranışlarla ve depresyon belirtileriyle ters yönlü bir ilişki sergilediği, aynı zamanda varoluşsal huzura ulaşmayla da pozitif yönlü bir ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Katolik inancına bağlı ve beş farklı kültürel kökenden gelen ergenler üzerinde yapılan bir incelemede, bu bireylerin sergiledikleri dindarlık düzeyinin benlik saygısı düzeyleriyle bağlantılı olduğu tespit edilmiş ve dindarlığın yüksek benlik saygısına ulaşmada yordayıcı bir faktör olduğu ortaya konmuştur. Ball ve arkadaşları, dini inanç ve değerlerin ergenler üzerindeki etkisinin

önemli olduğunu, çünkü dindarlığın benlik saygısını ve psikolojik iyi oluşu desteklediğini belirtmiştir. Ergenlerde düşük benlik saygısının varlığı çok sayıda psikolojik zorluğa yol açabilir. Buna karşılık, yüksek düzeyde benlik saygısına sahip olan ergenler daha iyi psikolojik refah sergilemekte, sıkıntılara karşı daha az duyarlı olmakta ve zorluklarla ve stresle yüzleşmek için daha donanımlı olmaktadır⁶⁶. Maneviyat ve dinin kullanımı, olumsuzluklarla yüzleşmede ve bunları yönetmede güçlü ve etkili bir faktör olarak hizmet edebilir. Bu, bireylere çok sayıda zorlukla mücadele etmek için kaynaklar ve stratejiler sağlayarak gerçekleştirilir.

Adem Şahin 2015 yılında yaptığı çalışmada ergenlerde dindarlık ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi araştırmak için bir çalışma yürütmüş ve bu popülasyonda dindarlık ve benlik saygısı arasında olumlu bir ilişki olduğunu keşfetmiştir. Dindarlık düzeyi arttıkça benlik saygısının da arttığı gözlemlenmiştir⁶⁷.

Orhan Gürsu 2011 yılında yaptığı doktora tezinde ergenlik döneminde dindarlık ve psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışma yürütmüştür. Farklı ortaöğretim kurumlarına devam eden 1009 öğrenci üzerinde yapılan değerlendirmede, dindarlık düzeyindeki artışla doğrudan ilişkili olarak psikolojik iyi oluşun alt ölçekleri olan depresyon, anksiyete, olumsuz benlik algısı, somatizasyon ve hostilite puanlarında kayda değer bir düşüş gözlenmiştir. Araştırma, ergenler arasında dini bir eğilimin varlığının bu bozuklukların gelişimine karşı önleyici bir tedbir olarak hizmet ettiğini gösteren bulgular ortaya koymuştur. Ayrıca, dinin ve kişinin dindarlık düzeyinin potansiyel olarak psikoterapötik bir etkiye sahip olabileceği gözlemlenmiştir⁶⁸.

Mustafa Naci Kula 1986 yılı yüksek lisans tezinde tarafından yapılan "Ergenlerde Kimlik Krizi ve Din Eğitiminin Etkisi" başlıklı araştırmada, din eğitiminin, ergenlerin benlik duygusunu oluşturmaya çalışırken karşılaştıkları çıkmazın çözümünde yararlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Din eğitimi, öğrencilerin %56,6'sının dini inanç ve eğilimlerini güçlendirmiş ve karakter gelişimleri ve öz farkındalıkları üzerinde olumlu bir etki yarattığını belirlemiştir⁶⁹.

⁶⁶Devrim Akdemir, Füsün Çuhadaroğlu Çetin, "Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümüne Başvuran Ergenlerin Klinik Özellikleri". *Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), (2008), 5-15.

⁶⁷Adem Şahin, Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi. *Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19: (2015), 187-197.

⁶⁸Orhan Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011)

⁶⁹Mustafa Naci Kula, (1986). *Ergenlerde Kimlik Bunalımı ve Din Eğitiminin Etkisi*. (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1986).

Ergenlik dönemi, yoğun bir anlam arayışı ile karakterize edilen önemli bir evre olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde karşılaşılan çağdaş yaşam biçimi ve biyo-psikososyal gelişmeler depresyon, anksiyete, saldırganlık, benlik değerinde azalma, somatizasyon, madde bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı gibi çeşitli ruh sağlığı bozukluklarına katkıda bulunabilir. Bu sorunların sonucunda intihar eğilimleri ortaya çıkabilir. Ayrıca, bugüne kadar incelenen araştırmaların sonuçları, manevi ve dini değerlerden uzaklaşan ergenlerin yalnızlık ve psikolojik çalkantılar yaşamaya daha yatkın olduğunu göstermektedir. Özetle, koruyucu bir güç tarafından korunma bilinci, ergen psikolojisi alanında koruyucu bir rol üstlenirken aynı zamanda terapötik bir etki de yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında din, genç ergenin ihtiyaç duyduğu zamanlarda teselli bulabileceği ve sığınabileceği bir sığınak işlevi görmektedir. Araştırmamızın bir parçası olarak incelediğimiz literatürde, dinin ergenlerin psikolojik refahı üzerindeki olumlu etkisini vurgulayan çok sayıda örnek mevcuttur. Dinin ergen psikolojisi üzerindeki olumlu katkıları göz önünde bulundurulduğunda, bu bireylerin hayatın bu aşamasında ortaya çıkan zorluklarla ve psikolojik sağlık sorunlarıyla yüzleşmek için daha donanımlı olacakları açıktır. Ayrıca, din ve maneviyatın uygun bir şekilde kullanıldığında terapötik bir etki sunabileceği sonucuna varılabilir⁷⁰.

⁷⁰Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, 268.

SONUÇ

İnsan yaşamında gençlik dönemi en önemli evrelerdendir. Bu dönem kişilik ve karakter yapısının oluşması, dünya görüşünün şekillenmesi, hayata bakış, geleceğe hazırlanma, mesleki seçim, dini anlayış ve kabul gibi pek çok kritik süreçte önemli rol oynamaktadır. Yine gençlik döneminde bağımsızlık ve özgürlüğün kazanılması, yetersizlik, suçluluk ve günahkârlık duygularının yaşanması, yabancılaşma, yalnızlık ve çaresizlik gibi duygular yoğun hissedilmektedir. Gençlik döneminde bireyler karşılaştığı fizyolojik dönüşümlere uyum sağlamaya çalışırken aynı zamanda çevresinin bu değişikliklere verdiği tepkilerle de yüzleşmektedir. Bu dönemde küçük düşme, sık sık eleştiriyeye maruz kalma, haksızlıklara katlanma ve arkadaşlıklarının azalmasına tanık olma gibi durumlar ergenlerde ve gençlerde kaygı ve öfkeye neden olabilmektedir. Bu dönemde bireyler büyük ölçüde lise öğrenimi görmektedirler. Bu dönem insan hayatında sorgulama mekanizmasının sürekli çalıştığı ve cevaplar aradığı bir süreç olarak bilinmektedir. Bu dönemde gençlere rehberlik etme, hayatın anlamı ve mana aramada yol gösterme, rehberlik etme ve danışmanlık yapma gibi kılavuzluk etmenin her zamankinden daha önemli olduğu bir zaman dilimi olarak görülebilir. Bu dönemde lise gençlerine yönelik (15-18 yaş) manevi destek ve rehberlik yapılmalı ve gençler bu bunalımlı dönemi en az zararlı, suça bulaşmadan ve geleceğini güvenle inşa edebilecekleri biçimde atlatması sağlanmalıdır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal yönlerini kapsayan manevi boyutlarını ele almayı amaçlayan son derece önemli bir hizmet alanı olarak ortaya çıkmıştır. Önemi ülkemizde yeterince anlaşılmamakla birlikte özellikle gençlere bu konuda destek verilmesi gerekmektedir. Gençlere; yaşamlarına atfettikleri anlam ve öz değerleri, benimsedikleri inançların ve eylemlerini yönlendirmek için mutlaka destek verilmelidir.

Gençleri yönlendirmek, şiddetsizliği teşvik etmek, acı ve yasla yüzleşmek ve başa çıkmak, umutsuzluk ve ıssızlık duygularını aşmak, pişmanlığı yeniden inşa etme taahhüdüne dönüştürmek ve nihayetinde iç huzura ulaşmaları konusunda rehberlik edilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de manevi değerlere büyük önem veren Müslüman çoğunluklu bir nüfusun varlığı manevi değerleri ön planda tutan danışanların olması kendi inançlarına saygı gösteren bir manevi danışmanlık ve rehberlik uzmanından yardım alma ve isteme

hizmetini hak etmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik, duygusal zorluklarla ilgili yardım arayan bireyler için mevcut seçenekler dizisinin genişletilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu hizmetin ihtiyaç duyan gençlere mutlaka sunulması gerekmektedir.

Genç nesil hem maddi hem de manevi açıdan yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmek için farklı yöntemler ve teselli kaynakları aramaktadır. Bu durumlarda manevi destek ve rehberlik yapan kişilerin önemli ve stratejik bir sorumluluk taşıdığı açıktır. Bu bağlamda, tüm ibadet yerlerinin, özellikle de lise ve üniversite kampüslerinde bulunanların, geleneksel kurum içi dini hizmetlerinin yanı sıra "Manevi Sosyal Hizmet" sunma kapasitesine sahip olmaları büyük önem taşımaktadır.

Lise ve üniversite öğrencilerinin karşılaştığı çeşitli sosyal ve manevi zorlukları ele alma ve çözme çabası olası olumsuz etkileri en aza indirmek amacıyla manevi danışmanlık ve rehberlik önemli hale gelmektedir. Bu hizmetlerin bir diğer yorumu da öğrencilerin kişilik gelişimine yönelik hizmetlerdir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri manevi zorlukları ele almayı ve zaman veya mekandan bağımsız olarak kişinin manevi refahına yönelik potansiyel risklere karşı uyanık olma duygusunu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, imkanları kısıtlı bireylere, kararlı bakış açıları ve davranışlar geliştirme, hem kendi içlerinde hem de daha geniş toplumla içsel dinginliğe ulaşma, kendilerini mantıksızlıktan, batıl inançlardan ve yanlış bilgilerden uzak tutma, özgüvenlerini ve kararlılıklarını güçlendirme ve toplumsal çıkmazları ele alma kapasitesi ve yetkisi vermektedir.

İçinde bulunduğumuz çağın zorlukları arasında, özellikle de genç nesiller arasında, hoşnutsuzluk, saldırganlık, ıssızlık, tedirginlik, endişe, sıkıntı, ıstırap, bunalım ve hatta kendini yok etme gibi pek çok olumsuzluklar gözlenmektedir. Bireyin bu denli sorunlarla uğraşırken yalnız bırakılmaması ve mutlaka desteklenmesi ve rehberlik edilmesi gerekmektedir.

Madde ve mana bütününden oluşan insanın manevi ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi, gençlik dönemindeki pek çok sorunun yanıtsız kalmasına ve sorunlarının da çözümsüz bırakılmasına neden olacaktır. Manevi yönü güçlü olan gençlerin seküler yaklaşımla sorunlarının çözülebilmesi oldukça güçtür. Gençlik dönemi psikolojik sorunların en fazla olduğu bir dönemdir. Bu sorunlar arasında depresyon, anksiyete, benmerkezcilik, saygısızlık, saldırganlık, bağımlılık ve intihar yaygındır. Özellikle

manevi yetersizlikler, genç bireyler arasında bu sorunlara katkıda bulunan risk faktörleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Depresyon ve diğer olumsuzluklarla ilgili olarak bireyin manevi yöneliminden kaynaklanan faydalı sonuçlar, kişinin karşılaştığı olumsuzluklara ilişkin zihniyetinin değiştirilmesi etrafında dönmektedir.

Araştırmalarda dini inanç ve değerlerin ergenler üzerindeki etkisinin önemli olduğunu, çünkü dindarlığın benlik saygısını ve psikolojik iyi oluşu desteklediği, düşük benlik saygısının çok sayıda psikolojik soruna yol açtığı görülmektedir.

Araştırmalar manevi ve dini değerlerden uzaklaşan gençlerin yalnızlık ve psikolojik çalkantılar yaşamaya daha yatkın olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde koruyucu bir güç tarafından korunma bilinci, ergen ve genç psikolojisi alanında koruyucu bir rol üstlenirken aynı zamanda terapötik bir etki de yaratmaktadır. Bu açıdan bakıldığında din, genç ergenin ihtiyaç duyduğu zamanlarda teselli bulabileceği ve sığınabileceği bir sığınak işlevi görmektedir. Literatürde dinin ergenlerin psikolojik refahı üzerindeki olumlu etkisini vurgulayan çok sayıda örnek mevcuttur. Dinin genç psikolojisi üzerindeki olumlu katkıları göz önünde bulundurulduğunda, bu bireylerin hayatın bu aşamasında ortaya çıkan zorluklarla ve psikolojik sağlık sorunlarıyla yüzleşmek için daha donanımlı olacakları açıktır. Ayrıca, din ve maneviyatın uygun bir şekilde kullanıldığında terapötik bir etki sunabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

Lise gençlerine yönelik (15-18 yaş) manevi destek ve rehberlik yapılmalı ve gençler bu bunalımlı dönemi en az zararlı, suça bulaşmadan ve geleceğini güvenle inşa edebilecekleri biçimde desteklenmelidir.

İçinde bulunduğumuz çağın zorlukları arasında, özellikle de genç nesiller arasında, hoşnutsuzluk, saldırganlık, ıssızlık, tedirginlik, endişe, sıkıntı, ıstırap, keder, bunalım ve hatta kendini yok etme gibi pek çok olumsuzluklar gözlenmektedir. Bireyin bu denli sorunlarla uğraşırken yalnız bırakılmaması ve mutlaka desteklenmesi ve rehberlik edilmesi gerekmektedir.

Çağdaş psikologların inançlı ve manevi hassasiyetleri yüksek gençlere yeterli desteği sağlaması ve din dışı bir yaklaşımla ele alarak çözmeye çalışmaları manevi kökenli zorlukları dini ilkeleri dahil etmeden çözmeleri mümkün değildir. Bundan

dolayı manevi danışman ve rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve ihtiyaç duyanların bu konuda desteklenmesi gerekmektedir.

Maneviyat ve dinin kullanımı, olumsuzluklarla yüzleşmede ve bunları yönetmede güçlü ve etkili bir faktör olarak hizmet edebilir. Bu konularda ihtiyaç duyan bireylere manevi destek ve rehberlik çalışmaları ile destek verilmelidir.

Manevi destek ve rehberlik yapacak olan kişilerin, muhatabının özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları noktasında donanımlı olması son derece önemlidir. Ayrıca bu işi severek, tüm samimiyeti ile ve ulvi bir gaye için yapması, gençlere tesir etmede etkili olacaktır.

Dini eğitimin yetersizliğinden kasıt; dini eğitimin yeterince nitelikli olmayışı olarak algılanmalıdır. Bu nedenle eğitimde kullanılan yöntem ve teknikler oldukça önemlidir. Ezberci ve klişe kalıplardan ziyade öze, ahlaki öğreti ve mesajlar üzerine yoğunlaşmalıdır.

Manevi destek ve rehberlikte gençlerle ilgilenirken öncelikle sevgi, saygı, ilgi, hoşgörü ve onlara değer vermenin yanı sıra güler yüzlü, yumuşak sözlü ve önyargılardan uzak iyi bir dinleyici olmak da önem arz etmektedir.

Manevi iyi oluş olmadan fiziki, sosyal ve zihinsel iyilik yeterli değildir. Manevi doyum ve huzur ise değer yargılarının içselleşerek yaşamlarda yerleşmesi ile olur. Bu anlamda gençlerin iyi oluşu ailelerin ve toplumun iyi oluşu ile de yakından ilgilidir. Bu nedenle toplumun eğitimi ve farkındalığı artırılmalıdır. Özellikle okullarda velilere yönelik seminer ve toplantıların artırılması önerilebilir.

Manevi rehberlerin, gençlerin en çok yaşadığı problemlerden haberdar olması ve onların kendini ifade etmesine olanak vermesi, düşünen, sorgulayan ve eleştirel yaklaşımları teşvik ederek onları cesaretlendirmesi gençlerle iletişimi güçlendirecektir.

Manevi rehberlik hizmeti sunan tüm birim ve kurumların günümüz lise gençliğinin handikaplarından sayılabilecek; teknoloji bağımlılığı, kolay ve çok para kazanma isteği ve bu uğurda değerleri yok saymayı göze alma eğilimi, zararlı madde kullanımı, amaçsızlık, rahata düşkünlük ve sorumluluktan kaçma, aşk ve cinsellik konularını merkeze koyma, aile ve çevre baskısı, dini çağdışı görme ya da çeşitli sebeplerden mesafe koyma ve gelecek kaygısı gibi tehlikelere karşı acil ve etkili önlemler alması son derece önemlidir.

Manevi rehberlerin de yukarıda saymış olduğum hususlarda gerekli kişi ve birimlerle koordineli çalışarak doğru yaklaşım biçimleri ile genci değerlerine

yönlendirerek bir bilinç oluşturmaları elzemdir. Örneğin gelecek kaygısı olan bir gence tevekkül kavramını iyi anlatmak, teknolojinin yanlış kullanımı ve bağımlılığı konusunda drama, tiyatro ve piyes gösterileri düzenlemek, madde bağımlılığı ile ilgili konferans, seminer vb. düzenlemek. Hayatta hiç bir şeyin amaçsız olmadığını dolayısıyla insanın sorumluluğu ve misyonunu dini alan bilgisiyle takviye etmek, gerçek mutluluğun geçici ve fiziki olanda değil iç güzelliği yani manada gizli olduğunu bu anlamda sağlam bir kişilik yapısının çok önemli olduğunu anlatabilmek, dini çağdışı bulmanın dini doğru şekilde bilmekten kaynaklandığını söyleyip doğru kaynaklara yönlendirmek vb...

KAYNAKÇA

- Akdemir, Devrim- Çuhadaroğlu Çetin, Füsün. “Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Bölümüne Başvuran Ergenlerin Klinik Özellikleri”. *Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), (2008), 5-15. <http://www.ejmanager.com/fulltextpdf.php?mno=33023>
- Albayrak, Ahmet- Yıldırım, İbrahim- Kurt, Emine. “Kanser hastalarında yaşam kalitesini etkileyen din ve maneviyat üzerine teorik yaklaşımlar”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 21(40). (2019), 349-376.
- Altaş, Nurullah “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi.” N. Altaş ve M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde. İstanbul: Dem Yayınları. 2017.
- Altuntaş, Semra- Düzgüner, Sevde. “Duygusal özgürleşme tekniği (eft) ile destek alan kadınlarda bireysel, sosyal ve manevi değişim üzerine nitel bir araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 61(2). (2020), 453-492.
- Bahadır, Abdülkerim. “Ergenlik Döneminde Dini şüphe ve Tereddütler”, *Diyanet Aylık Dergi*, (2010), 242-368
- Baygeldi, Merve Reyhan. *Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler*. İstanbul: SETA. 2018.
- Bulut, Aytekin. *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2011.
- Certel, Hüseyin. *Din Psikolojisi*, Andaç Yayınlan, Ankara. 2003.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*, 5 bs İstanbul Remzi Kitabevi, 1994.
- Din Hizmetleri Raporu (2013). Yıllık Rapor. <http://www2.diyanet.gov.tr>
- Din Hizmetleri Raporu (2015). Yıllık Rapor. <http://www2.diyanet.gov.tr>
- Din Hizmetleri Raporu (2016). Yıllık Rapor. <http://www2.diyanet.gov.tr>
- Düzgüner, Sevde-Ayten, Ali, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: DİB Yayınları. 2021.
- Eğlence, Rabiye- Şimşek, Nuray. “Hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi”. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 5(1). (2014), 48- 53.
- el-Maide 5/2).
- Gündüz, Turgay. *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, İstanbul: Düşünce kitapevi, 2002.

- Gürsu, Orhan. *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.
- Hökelekli, Hayati. *Çocuk. Genç. Aile Psikolojisi ve Din*. 2 bs (İstanbul Dem Yayınları. 2016), s 14
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005)
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*, 3. bs(Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), ss. 267-83.
- Hökelekli, Hayati. *Gençlik. Din ve Değerler Psikolojisi*, 3 bs (İstanbul Dem Değerler Eğitimi Merkezi. 2015.
- Kula, Mustafa Naci- Sel, Sevgi. *Engellilere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri*. 2.baskı, (Ankara. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2020.
- Kula, Mustafa Naci. *Ergenlerde Kimlik Bunalımı ve Din Eğitiminin Etkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1986.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2013.
- Kuzgun, Yıldız. *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, Ankara: ÖSYM Yayınevi, 2014.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu. Resmi Gazete Tarih-Sayı/25.10.2019-30929 (Mükerrer).Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı, Ekler (2019), (1-162). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>
- Ok, Üzeyir İnanç, Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi. N. Altaş ve M. Köylü (Ed.), *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* içinde. (İstanbul: Dem Yayınları, 2017).
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara: TDV Yay, 2007.
- Özen, Yener. “Tanrı-Sen ve Ben Üçümüzün Yolu: Pastoral Psikoloji ve Danışmanlığı Gerekliliği Üzerine”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2): (2010), 41-57.
- Peçenek, Muhilse Arzu. “Manevi danışmanlık ve rehberlik I-II”. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*. 3(1). (2019). 104-113.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. 7 bs . (İstanbul Çamlıca Yayınları, 2011), s 174
- Sayar, Kemal. *Yavaşla!* (İstanbul: Timaş Yayınları. 2012).

- Saygılı, Sefa. *Ruhen ve Bedenen Sağlıklı Çocuk Yetiştirmek*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2005.
- Selçuk, Mualla. “2000’li yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler”. *DİB II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*. 2, ss. (2003), 458–467
- Söylev, Ömer Faruk. Dini Danışma ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslami Yaklaşım. *Diyanet İlmi Dergi*. 53(2), ss. (2017), 75–100.
- Şahin, Adem. Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi. *Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19: (2015). 187-197. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/neuifd/article/viewFile/5000125486/5000115303>
- Yavuz, Kerim. *Günümüzde İnançın Psikolojisi*, (İstanbul: Boğaziçi yayınları, 2013).

ÖZGEÇMİŞ